

Kacka heter det! Säg kacka!

**En jämförande studie i bruket av tabuord i två
romaner av Mikael Niemi och översättningarna av
dem**

Sonja Syrjälä
Avhandling pro gradu
Nordiska språk, Språkexpertprogrammet
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet
Juni 2019

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap / Humanistiska fakulteten

SYRJÄLÄ, SONJA: Kacka heter det! Säg kacka! En jämförande studie i bruket av tabuord i två romaner av Mikael Niemi och översättningarna av dem

Avhandling pro gradu, 56 s., 6 s. bilagor.

Nordiska språk, Språkexpertprogrammet

Juni 2019

I min avhandling utreder jag vilka tabuord det finns i två romaner av Mikael Niemi och hur de har översatts till finska. Mitt material består av vuxenromanen *Populärmusik från Vittula* och ungdomsromanen *Skjut apelsinen* samt översättningarna av dem. Syftet med avhandlingen är att undersöka tabuord och deras översättningar i materialet för att utreda om det finns skillnader mellan genrerna eller språken. Jag indelar tabuorden i fyra kategorier: könsorgan och sexuellt umgänge, religion, kroppens avfallsprodukter samt prostitution.

Jag har excerperat alla tabuord som hör till de fyra kategorierna och sorterat dem med hjälp av Excel. Resultaten visar att det inte finns stora skillnader mellan språken; överlag har tabuorden översatts direkt. Mellan genrerna finns det däremot en stor skillnad i fråga om antal belägg i kategorin kroppens avfallsprodukter. Beteckningar på speciellt avföring är mer frekventa i ungdomsromanen.

Eftersom det inte finns stora kulturella skillnader mellan Finland och Sverige går det att överföra tabuord direkt. Om en av romanerna i materialet översattes till ett språk som talas i ett land där huvudreligionen är en annan än kristendomen kunde man hitta större skillnader. Om man fokuserade bara på svordomar kunde skillnaderna mellan mål- och källspråk också vara större eftersom svordomar hör till emotivt språk och används i icke-konkret betydelse.

Asiasanat: tabun, tabuord, svordomar, översättning, skönlitteratur, finska, svenska

Innehåll

Abstract

1	Inledning.....	7
1.1	Syfte.....	8
1.2	Material och metod.....	8
1.3	Avhandlingens disposition	9
2	Tabuord och svordomar	10
2.1	Svordomar.....	10
2.2	Kategorisering av tabuord.....	11
2.2.1	Könsorgan och sexuellt umgänge	13
2.2.2	Religion	15
2.2.3	Kroppens avfallsprodukter	16
2.2.4	Prostitution	17
3	Översättning	19
3.1	Allmänt om översättning	19
3.1.1	Översättning av skönlitteratur	20
3.2	Översättning av tabuord.....	21
4	Presentation av materialet	23
4.1	Romanen som genre	23
4.1.1	Populärmusik från Vittula.....	24
4.2	Ungdomsromanen.....	25
4.2.1	Skjut apelsinen	25
4.3	Mikael Niemi	26
4.4	Outi Menna	27
5	Resultat.....	28
5.1	Översikt av resultaten	28
5.1.1	Vuxenromanen Populärmusik från Vittula	29
5.1.2	Ungdomsromanen Skjut apelsinen.....	30

5.2	Tabuord enligt kategori.....	31
5.2.1	Könsorgan och sexuellt umgänge	31
5.2.2	Religion	38
5.2.3	Kroppens avfallsprodukter	44
5.2.4	Prostitution	50
5.3	Sammanfattning.....	51
6	Diskussion	53
	Litteratur.....	55
	Bilaga.....	57
	Lyhennelmä.....	58
	Figurer	
	Figur 1 Fördelningen av tabuord enligt kategori i original och i översättningar.....	29
	Tabeller	
	Tabell 1 Tabuord i vuxenromanen.....	30
	Tabell 2 Tabuord i ungdomsromanen	30

1 Inledning

I varje kultur finns det sådant som man inte kan tala om utan att väcka känslor och få folk att reagera negativt. Svordomar är typiska exempel på detta. Det anses fult att svära och man lär sig redan som litet barn att det finns vissa ord och ting som är olämpliga att nämna. Svordomar innehåller tabuord (Ljung 2011:4) och tabuorden är känsloladdade och väcker uppmärksamhet. De betecknar ofta sådant som är förbjudet och undviks på grund av detta av många. Religion och sexuellt umgänge är exempel på ämnen som är tabu i många kulturer och Andersson (2004:79) indelar fula ord i sju kategorier: könsorgan och sexuellt umgänge, religion och kyrka, kroppens avfallsprodukter, döden, fysiska och mentala handikapp, prostitution samt narkotikahandling och kriminalitet. De svordomar som upplevs som de allra starkaste är just de som är mest tabubelagda.

Språket förändras i takt med samhället och då förändras också de svordomar som upplevs som allra fulast. Läser man gammal skönlitteratur eller tittar på gamla filmer märker man att det där svärs på ett annat sätt än man svär i dag. Man lägger också märke till att de svordomar som i dag används flitigast inte nödvändigtvis var i bruk då. Det är exempelvis svårt att tänka sig att någon skulle använda finskans *vittu* i en film gjord i början av 1900-talet medan ordet i dag ofta förekommer i många olika medier. Svordomarna och tabuorden verkar generellt ha blivit friare och svagare, och det tycks sväras mer i dag än i början av 1900-talet.

Tabuord säger mycket om det som är allra mest förbjudet i kulturer och därför är det intressant att jämföra finska och svenska tabuord samt översättningar av dem i skönlitteratur. Vid översättning måste målkulturen och läsaren beaktas och därför är det motiverat att undersöka om de finska och svenska tabuorden skiljer sig åt i fråga om betydelse, d.v.s. om ettdera språket innehåller till exempel fler religiösa tabuord än det andra. Det finns inte stora kulturella skillnader mellan Sverige och Finland men svenska och finska hör till olika språkfamiljer, vilket kan spela en roll för hur nya ord tas in i språket och på vilket sätt de används. Jag vill utreda om det finns skillnader i hur svordomar och tabuord används i skönlitteratur på svenska och om de översätts med motsvarande ord till finska.

1.1 Syfte

Syftet med min avhandling är att utreda vilka fula ord, det vill säga tabuord, det finns i romanerna *Skjut apelsinen* (2010) och *Populärmusik från Vittula* (2000) av Mikael Niemi samt hur orden har blivit översatta. Den förra är en ungdomsroman och den senare en vuxenroman. Jag vill utreda om Niemi använder tabuord på olika sätt beroende på målgruppen, det vill säga om han medvetet svär mindre eller använder färre tabuord när målgruppen är ungdomar. De tabuord som jag kommer att undersöka närmare hör till kategorin könsorgan och sexuellt umgänge, religion och kyrka, kroppens avfallsprodukter (uring, avföring) eller prostitution. Dessa är mest tabu både i Finland och i Sverige och det är därför jag fokuserar på just dem. De fyra kategorierna är också mest representerade i materialet. Jag utvidgar i studien undersökningen i min kandidatavhandling (Syrjälä 2017) där jag utredde hur sexuella ord och uttryck i skönlitteratur hade blivit översatta från finska till svenska. Jag fokuserar på om tabuorden har blivit översatta med tabuord i samma kategori som i källspråket eller om översättaren har bytt kategori. Mina forskningsfrågor är följande:

- Vilka tabuord finns det i originaltexterna och i översättningarna?
- Vilka kategorier av tabuord är mest frekventa?
- Hur har tabuorden översatts?

1.2 Material och metod

Mitt material består av ungdomsromanen *Skjut apelsinen* och vuxenromanen *Populärmusik från Vittula* och översättningarna av dem till finska. Jag har excerperat alla tabuord i originaltexterna och översättningarna av dem som tillhör ovannämnda kategorier. Jag har använt Excel för att analysera tabuorden och räkna frekvenser. Min studie är mestadels kvalitativ eftersom jag inte är intresserad av bara frekvenser utan också av varför de ord som jag ser närmare på har blivit översatta på ett visst sätt. Jag har blivit inspirerad av Leena Kiuru och Riitta Montin (1991) som i sin avhandling undersökte hur de tio

frekventaste svordomarna i romanen *Häräntappoase* har översatts från finska till svenska. Som Kiuru och Montin fokuserar jag på de frekventaste tabuorden i de två romanerna av Mikael Niemi och översättningarna av dem. Detta gör min studie delvis kvantitativ. I mitt material finns det också belägg som relaterar till flera kategorier som till exempel *bög-djäväl* som kan räknas både till kategorin religion och kroppens avfallsprodukter. Eufemismer och synonymer som i princip inte är tabuord men i sammanhanget betecknar något tabubelagt räknar jag också med i mitt material.

1.3 Avhandlingens disposition

I nästa kapitel, det vill säga kapitel 2, diskuterar jag skillnader mellan tabuord och svordomar. Jag presenterar också tabuord och kategoriseringar av dem samt de kategorier som jag valt att koncentrera mig på. I kapitel 3 ger jag kort översikt av översättning i allmänhet. Fokus ligger på översättning av den genre mitt material representerar, det vill säga skönlitteratur. Kapitel 4 ger en kort beskrivning av materialet, det vill säga romanerna, författaren och översättaren. I kapitel 4 presenterar jag också genrerna roman och ungdomsroman. Kapitel 5 redogör för analysen av belägg. Det sista kapitlet, d.v.s. kapitel 6, avslutar avhandlingen med en diskussion.

2 Tabuord och svordomar

I detta kapitel diskuterar jag vad som räknas som tabuord respektive svordomar och vilka skillnader det finns mellan dem. Avsnitt 2.1 presenterar det som kallas för svordomar. I avsnitt 2.2 presenterar jag några centrala kategoriseringar av tabuord och redogör närmare de kategorier som jag har valt att använda i avhandlingen.

2.1 Svordomar

Vi kan alla svära men det är inte lika enkelt att bestämma vad som egentligen är en svordom. Vi vet att orden *Gud* och *helvete* kan användas som svordomar men vi vet också att orden när vi deltar i gudstjänster och hör prästen säga dem inte är svordomar.

Svordomar har vissa egenskaper och användningar som skiljer dem från tabuord och andra ord. Ljung (1984:24) definierar svordomar enligt följande: svordomar är emotiva helsekvenser som innehåller tabuord som används i icke-konkret betydelse. Detta betyder att alla tabuord inte automatiskt är svordomar. Andersson (2004:82) konstaterar liksom Ljung att tabubeläggningen hos ord är det som behövs för att de ska kunna fungera som ett kraftuttryck eller svordomar. Som jag återkommer till i avsnitt 2.2 påpekar Ljung (1984:23-24) att infödda talare ibland ser tabuord som svordomar fastän de inte uppfyller alla ovannämnda kriterier.

Beers Fägersten (2012:4) konstaterar att det inte är enkelt att dra en gräns mellan svordomar och tabuord och att forskare tycks ha olika åsikter om vad som räknas som svärande. Beers Fägersten och Stapleton (2017:3) kritiserar Ljungs definition och påpekar att många svordomar är idiomatiska och därmed används i icke-konkret betydelse. Detta gör det svårt att egentligen definiera vad som är en svordom.

Jay (1992:13) tillägger att graden för tabubelagdhet hos fula ord inte är konstant utan beror på relationen mellan talaren och lyssnaren. Är den som svär och den som lyssnar nära vänner väcker svordomen inte lika stora känslor som om svordomen skulle yttras av en främling. Vissa situationer och platser, såsom barer och sportevenemang, kan till och med uppmuntra till svärande. Andersson och Trudgill (1990:58) noterar att man

försöker undvika att tala om tabuämnen ju närmare de rör en personligen. Som exempel nämner de en anförvants död.

Battistella (2005:72) konstaterar att nedsättande ord i engelskan kan indelas i fyra kategorier: *epithet*, *profanity*, *vulgarity* och *obscenity*. Epitet hänvisar vanligen till personers utseende, ras, kön eller sexualitet (Battistella 2005:72). Ett vanligt exempel på ett engelskt epitet är det nedsättande ordet *bitch*. Battistella konstaterar vidare att profanitet omfattar religiösa svordomar medan vulgaritet och obscenitet gäller tabuord om könsorgan, sexuellt umgänge och kroppens avfallsprodukter. Exempel på kategorierna profanitet och på obscenitet är *fan* respektive *skit*.

Svordomar väcker starkare känslor hos talare än neutrala ord eller eufemismer och de upplevs starkare på modersmålet än på andra språk (Bowers & Pleydell-Pearce 2011). Bowers och Pleydell-Pearce (2011) konstaterar att de två mest offensiva svordomarna (eller tabuorden) i engelska är *fuck* och *cunt*.

Enligt Beers Fägersten och Stapleton (2017:2) har studier av svordomar fokuserat på två aspekter: hur ofta man svär och hur offensiva svordomarna är. Som Beers Fägersten och Stapleton (2017:3) konstaterar är det svårt att definiera svordomar, vilket gör det ännu svårare att beräkna hur ofta de används. De tillägger att det finns individuella skillnader i hur offensiva enskilda svordomar uppfattas som. Stroh-Wollin (2010:9) konstaterar vidare att det finns skillnader mellan generationer i fråga om vilka svordomar som uppfattas som riktigt fula. Enligt den äldre generationen är de allra fulaste svordomarna religiösa (*fan*, *helvete* och *satan*) medan den yngre generationen uppfattar ord för könsorgan och sexuella begrepp som fulast (*fitta*, *hora* och *bögjävvel*).

2.2 Kategorisering av tabuord

Det finns olika sätt att kategorisera tabuord och i detta avsnitt presenterar jag två av dem. Andersson (2004:79) indelar som framkommit tabuord i följande kategorier:

1. könsorgan, sexuellt umgänge, t.ex. *kuk* och *runka*
2. religion, kyrka, t.ex. *fan* och *djävla*,
3. kroppens avfallsprodukter, t.ex. *skit* och *piss*,
4. döden, t.ex. *död* och *döda*

5. fysiska och mentala handikapp, t.ex. *idiot* och *cp-skadad*
6. prostitution, t.ex. *hora* och *hallick*
7. narkotikhantering och kriminalitet, t.ex. *knarkare* och *tjuv*.

Allan och BurrIDGE (2006) indelar i sin tur tabuord i följande fem kategorier:

1. kropp och olika kroppsvätskor såsom menstruationsblod, svett och snor
2. könsorgan, sexuellt umgänge, urinering och tarmtömning
3. sjukdomar, döden, dödande samt jagande och fiskande
4. heliga platser, personer och objekt samt benämning, beröring och referenser av dessa
5. matlagning och -konsumtion.

Jag har valt att använda den kategorisering som Andersson (2004:79) använder eftersom Allan och BurrIDGE (2006) inte räknar prostitution som en egen kategori utan ser det som sexuellt umgänge. Bland Anderssons kategorier fokuserar jag på 1, 2, 3 och 5 eftersom de flesta tabuorden i mitt material representerar de här kategorierna.

Andersson (2004) behandlar också dialekter som fult språk men jag avgränsar min undersökning till just svordomar och tabuord, trots att det finns många dialektala ord och uttryck i mitt material. Orsaken är att dialekter inte, enligt mig, är något som borde undvikas eller censureras. Bland Anderssons kategorier har jag valt att fokusera på uttryck för könsorgan, sexuellt umgänge, religion, kroppens avfallsprodukter och prostitution eftersom dessa kategorier tycks vara mest tabubelagda i finländsk kultur. Andersson (2004:47-49) indelar vidare alla ord i fyra grupper beroende på graden av fulhet i både form och betydelse. Dessa fyra grupper är 1) ord som är neutrala både i form och betydelse (t.ex. hund), 2) ord som är neutrala i betydelse men fula i form (t.ex. kaka), 3) ord som är fula i betydelse men neutrala i form (t.ex. avföring) och 4) ord som är fula både i form och betydelse (t.ex. skit). Jag fokuserar på ord som betyder något fult men där formen eventuellt kan vara neutral, det vill säga grupperna 3 och 4. Matlagning som Allan och BurrIDGE (2006) tar upp som en egen kategori fyller inte kriteriet att vara censurerat i de kulturer där mitt material har producerats.

Ljung (2011:9) hänvisar till BBC:s lista över de tabuord som är mest förolämpande på engelska. I den nämns pejorativa termer om sjukdomar och handikapp som mer förolämpande än religiösa ord som används i negativ betydelse. Ljung (1984:39) konstaterar

dock att de flesta svenska svordomar är religiösa. Enligt honom (1984:23-24) kan vissa infödda talare också uppfatta tabuord som används i konkret betydelse som svordomar. Ljung poängterar dock att svordomar alltid är tabuord i icke-konkret betydelse. Som exempel nämner Ljung (1984:24) meningen *They were fucking on the floor* där det engelska tabuordet *fucking* används i konkret betydelse men hälften av hans informanter som är infödda talare av engelska ändå räknat som en svordom.

I de följande avsnitten presenterar jag närmare de fyra kategorier av tabuord jag fokuserar på i min studie: könsorgan och sexuellt umgänge, religion, kroppens avfallsprodukter samt prostitution.

2.2.1 Könsorgan och sexuellt umgänge

Eftersom sexualitet är nära förknippat med sexuellt umgänge har jag valt att inkludera det i samma kategori som könsorgan och sexuellt umgänge. Sädsvätska räknar jag till könsorgan. Trots att ord för stjärtar och bröst samt deras synonymer anses vara fula av vissa inkluderar jag inte dem här eftersom det är fråga om kroppsdelar som har blivit sexualiserade men som inte är könsorgan.

Sex är det enda sättet för människan att reproducera sig, och även vid assisterad befruktning behövs det onani för att få sädesceller som sedan implanteras i livmodern. Trots att sex är naturligt har det blivit starkt tabubelagt. Man kan inte tala om sex när som helst eller med vem som helst utan ämnet ses som så privat och personligt att det uppfattas som pinsamt och olämpligt att tala om det. I vissa kulturer, speciellt i patriarkala samhällen där kvinnor inte är jämställda med män, är det värsta man kan göra att tala om någons kvinnliga släktingar på ett sexuellt sätt. Ljung (1984:38) noterar att svordomar som har med släktingar att göra är vanliga i östeuropeiska och arabiska kulturer men inte i Norden. Ett engelskt exempel på detta är ordet *motherfucker* som betyder 'moderknullare' på svenska.

I engelskan skiljer man mellan begreppet sex som syftar på det biologiska könet och gender som syftar på det kön man identifierar sig själv med. Allan och Burrige (2006:144) konstaterar att det biologiska könet inte alltid stämmer överens med det könet man identifierar sig med. Om man inte identifierar sig med sitt biologiska kön kan man bland annat välja att vara transvestit (Allan och Burrige 2006:144).

Allan och BurrIDGE (2006:145) konstaterar att allt sexuellt umgänge är tabu och kan råka under censur. Sexuellt umgänge mellan två män eller en otrogen kvinna och en man som inte är hennes make är ändå allra mest tabubelagt. Som Allan och BurrIDGE konstaterar har sex utanför äktenskapet och sex som inte har för reproduktion länge varit förbjudet i många kulturer på grund av religion eller lagar. Trots att religionen inte har en lika stark ställning i vårt samhälle i dag som den hade för hundra år sedan har sexuellt umgänge och sexualitet inte blivit neutrala diskussionsämnen.

Homosexualitet är den näst mest kända sexuella orienteringen efter heterosexualitet. Homosexualitet är fortfarande olagligt eller bestraffbart i 72 länder (Duncan 2017). I åtta länder bestraffas homosexuella relationer till och med döden (Duncan 2017). Dessa åtta länder är Iran, Irak, Nigeria, Saudiarabien, Sudan, Somalia, Syrien och Jemen (Duncan 2017). Enligt Allan och BurrIDGE (2006:153) har homosexuella relationer mellan två män alltid varit mer tabubelagda än homosexuella relationer mellan två kvinnor. De konstaterar att detta beror på att män är mer "sexually predatory" (s.153) och öppet homosexuella män ser mer annorlunda ut för heterosexuella män jämfört med homosexuella kvinnor för heterosexuella kvinnor.

Tammi (2016:10) konstaterar i sin medvetet humoristiska bok om svordomar att finskans *vittu* som motsvaras av *fitta* på svenska är en av de mest typiska svordomarna på finska. De andra fyra svordomar han nämner är religiösa: *saatana*, *perkele*, *helvetti* och *jumalauta*. Tammi (2016:9) konstaterar emellertid att finska svordomar i dag främst relaterar till immigration, handikappade och alkohol. Enligt honom blåser det därmed nya vindar i svordomarnas värld och de sexuella svordomarna tycks bli mindre vanliga. Tammi (2016:8) medger dock att *vittu* är den klart mest frekventa svordomen i finska och starkare än till exempel *perkele*.

Om det är så att man på finska är på väg på att minska användningen av sexuella uttryck som svordomar så är detta inte fallet på svenska. Andersson (2004:49) konstaterar att beteckningar på könsorgan är de mest förbjudna på svenska. Beers Fägersten (2018:28) noterar i sin tur att det engelska ordet *fuck* har blivit mycket populärt bland svenskar. Ordet förekommer frekvent också i offentliga sammanhang, vilket Beers Fägersten illustrerar med film- och boktitlar såsom filmen *Fucking Åmål* och boken *Aldrig fucka upp*. Beers Fägersten nämner också Melodifestivalen 2017 där två av låtarna (*I Don't Give A* och *I Can't Go On*) innehöll svordomen *fuck* och till och med programledaren använde den då hen hälsade publiken välkommen. Alla uppfattade inte detta som positivt.

Aftonbladet (Meijer 2017) rapporterar om hur vissa tittare hemma blev upprörda och såg svärandet som smaklöst och vulgärt. De upprörda tittarna ansåg att det är opassande att svära i ett program som hela familjen tittar på tillsammans.

Som jag nämnt tycks sexuella svordomar vinna terräng men Ljung menar att de sexuella uttryck man använder, som *fitta* och *kuk*, används som skällsord snarare än svordomar. Enligt Ljung (1984:41) är skällsord jämförbara ord som betyder något negativt och som kan användas för att ersätta pronomen.

2.2.2 Religion

Jag går nu över till att diskutera tabuord som gäller religion, närmare bestämt kristendomen. Eftersom kristendomen är en av världsreligionerna och den största i både Finland och Sverige behandlar jag tabuord som relaterar till kristendomen här. Jag räknar inte med heliga platser såsom kyrkan eller heliga skrifter såsom Bibeln till denna kategori utan fokuserar på heliga kristna personer och böner.

Människan har varit religiös och trott på högre krafter sedan urminnes tider. Det finns uppgifter om ritualer för att inte förarga gudar sedan före vår tideräkning. 2017 var cirka 60 % av befolkningen i Sverige medlemmar i Svenska kyrkan medan andelen 1972 var cirka 95 % (Svenska kyrkan). I Finland var cirka 71 % av befolkningen medlemmar i Evangelisk-lutherska kyrkan 2017 medan andelen på 80-talet var över 90 % (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland). Trots att religion inte längre har en lika stark ställning och en lika viktig betydelse som tidigare för den moderna människan används religiösa svordomar och tabuord ännu i dag.

Som jag diskuterat i avsnitt 2.2.1 har Tammi (2016) kommit fram till att fyra av de fem så kallade huvudsvordomarna i finska är religiösa. Också på svenska tycks man föredra religiösa svordomar eller gjorde det åtminstone tidigare. Enligt Ljung (1984:39) är de flesta svenska svordomar religiösa. Som en orsak till detta ser han att religionen har förlorat sin styrka. Då folk inte längre är rädda för de himmelska makterna använder de religiösa svordomar flitigare än förr. Ljung konstaterar vidare att de religiösa svordomarna på grund av flitig användning har förlorat sin styrka.

Man bör dock notera att språket förändras hela tiden och det gör också svordomar. Det som gällde på 80-talet kanske inte längre gäller på grund av språkets och samhällets utveckling. Religiösa svordomar har länge varit vanliga i svenskan men engelskans påverkan blir allt tydligare i svenska och som Beers Fägersten (2018) konstaterar kommer

många svenska svordomar i dag från engelska. Hon nämner *fuck* och *shit* som exempel på kategorin könsorgan och sexuellt umgänge respektive kroppens avfallsprodukter. Andersson (2004:93) konstaterar emellertid att man om man tänker på (svenska) svordomar i en snävare mening kommer att tänka på religiösa svordomar.

Andersson (2004:90) noterar att forna tiders förbannelser och dagens svordomar liknar varandra. Förbannelser är uttalanden som riktas mot lyssnaren, en annan individ eller en grupp av individer för att nedkalla straff över hen eller dem (Andersson 2004:85). Enligt Andersson liknar en del svordomar förbannelser. Som exempel på detta ger han uttrycket *Dra åt helvete*. Han tillägger att förbannelser har försvunnit ur språkbruket och att de i dag fungerar på samma sätt som svordomar (s. 86). I Bibeln, påpekar han, finns det emellertid en klar skillnad mellan svordomar och förbannelser.

De vanligaste finska svordomarna hör till kategorierna religion, sexorgan och kroppens avfallsprodukter (Hjort 2017). Som framgått tidigare konstaterar Tammi (2016) att de fem mest typiska svordomarna i finskan är *saatana*, *vittu*, *perkele*, *helvetti* och *jumalauta*. Hjort (2017) har också kommit fram att dessa fem svordomar är de starkaste. Hon konstaterar att *saatana* är den starkaste svordomen och *vittu* den näst starkaste, *perkele* den tredje starkaste och så vidare bland hennes informanter. Med styrkan i detta sammanhang avses här att ordet ses som en svordom av många, t.ex. att cirka 99 % av Hjorts informanter såg *saatana* som en svordom.

2.2.3 Kroppens avfallsprodukter

I detta avsnitt diskuterar jag tabuord som relaterar till kroppens avfallsprodukter. Jag fokuserar på urin och avföring. Andra avfallsprodukter såsom svett och snor tas inte upp här därför att deras tabuställning inte är lika stark som för urin och avföring.

Att gå till toaletten är något som vi alla gör men helst undviker vi eller känner oss obekväma med att tala om det med till och med läkare och vårdpersonal. Kroppens avfallsprodukter anses vara smutsiga, kanske delvis på grund av sjukdomar som kan spridas genom dem, och därför har de blivit tabubelagda. Allan och Burridge (2006:162) påpekar att barn och djur inte äcklas av avfallsprodukter, vilket betyder att vårt obehag för dem är något som vi lär oss. (Samma gäller alla tabuämnen och -ord, inte bara kroppens avfallsprodukter.) Som Andersson (2004:80) konstaterar har t.ex. verbet *urinera* många synonymer och eufemismer för att det beskriver ett känsligt ämne, till exempel *kissa*, *lätta på trycket* och *gå på toaletten*.

Som jag nämnt i avsnitt 2.2.2 noterar Beers Fägersten (2018) att det engelska ordet *shit* har blivit populärt på svenska. I en av de tecknade serierna som Beers Fägersten (2017) har undersökt används uttryck för avfallsprodukter, just *shit*. Den tecknade serien i fråga består av fyra bilder med ett barn i varje ruta och finns som bilaga. I de tre första rutorna skriker barnet ”FUCK! SHIT!” och i den sista konstaterar barnet att det är ganska lätt att tala svenska. Som Beers Fägersten konstaterar är både orden *fuck* och *shit* så etablerade i svenska att de till och med kan uppfattas som svenska ord och inte engelska. Det som också tyder på att *fuck* och *shit* redan är etablerade på svenska är att till och med barn använder dem och vet vad de betyder som framkommer i den tecknade serien. Alla de tecknade serier som Beers Fägersten undersökt innehåller en variant av det engelska *fuck*.

Hjort (2017) konstaterar i sin tur att det finska ordet för avföring, *paska*, är en vanlig svordom i finskan och den vanligaste i kategorin kroppens avfallsprodukter. *Paska* placerar sig på sjätte plats i hennes undersökning av de starkaste svordomarna i finska. *Kusi*, en term för urin, återfinns på tionde plats.

2.2.4 Prostitution

I detta avsnitt behandlar jag tabuord som anknyter till prostitution, till exempel *hora* och *horbock*. Prostitution kunde ha behandlats med könsorgan och sexuellt umgänge i avsnitt 2.2.1 eftersom prostitution omfattar sexuellt umgänge och det kan vara en orsak till att få forskare tar upp prostitution som ett separat ämne inom tabuord. Det finns dock två aspekter som skiljer prostitution från annat sexuellt umgänge. Den ena är att prostituerade får betalt eller andra förmåner för sexuellt umgänge och den andra är att det finns klara roller i prostitution som sexuellt umgänge, yrkesutövare och kund. Prostitution omfattar både trafficking och sexarbetare, det vill säga de som tvingas jobba som prostituerade och de som jobbar av egen vilja. I mitt material gäller tabuorden i denna kategori främst uttryck för sexarbetare.

Det sägs att prostitution är världens äldsta yrke men trots det är yrket väldigt lågt uppskattat. Den låga uppskattningen kan bero på att det gäller sex som inte har för reproduktion (se avsnitt 2.2.1) vilket har ansetts vara tabubelagt. En annan aspekt kan ha med könssjukdomar att göra. De som har mycket sex med olika personer kan sannolikt tänkas ha könssjukdomar fastän de använder skyddsmedel. Också Allan och Burridge (2006:144) konstaterar att sex utanför äktenskapet och sex som inte har för reproduktion länge var

förbjudet och oacceptabelt vilket kan vara en orsak till att prostitution är ett tabubelagt ämne.

Sverige var det första landet som förbjöd köpande av sex men inte försäljning av det (Regeringskansliet). Sedan början av 1999 har det varit olagligt att köpa sex i Sverige (Regeringskansliet). Sexköpslagen tillåter dock försäljning av sex. Lagen möjliggör prostitution som yrke genom att inte straffa prostituerade, men det är svårt att jobba som prostituerad eftersom det inte är lagligt att vara kund och köpa sex.

I Finland är det lagligt att både köpa och sälja sex så länge den som säljer är över 18 år gammal och det inte handlar om människohandel. I Strafflagen står det att köpande av sexuella tjänster från en omyndig person kan leda till två års fängelsestraff medan köpande av sexuella tjänster från någon som kan tänkas ha blivit tvingad till prostitution kan leda till sex års fängelsestraff (Strafflag, 24.7.1998/20/8, 8a §). Koppleri kan leda till högst sex års fängelsestraff (Strafflag, 24.7.1998/20/9, 9a §).

Det finns cirka 8 000 personer jobbar som prostituerade i Finland (Kontula 2005). I hela världen är antalet 42 miljoner (Lubin 2012). Tre fjärdedelar av de prostituerade är mellan 13 och 25 år och cirka 80 % är kvinnor (Lubin 2012). Man bör emellertid komma ihåg att det inte finns exakta siffror tillgängliga och att detta bara är uppskattningar. Siffrorna kan vara lägre än i verkligheten på grund av att det speciellt inom människohandel är svårt att upprätthålla ett register över prostituerade eftersom det kan finnas illegala invandrare som har tvingats till prostitution.

3 Översättning

I detta kapitel redogör jag för översättning som fenomen. I avsnitt 3.1 presenterar jag översättning i korthet och i 3.1.1 diskuterar jag skönlitteratur och praxis vid översättning av skönlitteratur. Med andra ord fokuserar jag på översättning av de genrer som mitt material består av. I avsnitt 3.2. redogör jag för några undersökningar som fokuserar på översättning av tabuord och speciellt svordomar.

3.1 Allmänt om översättning

Vid översättning är det oftast viktigast att förmedla budskapet från ett språk till ett annat. Ingo (1991:47) konstaterar att ett undantag utgör översättning av lyrik, d.v.s. sånger och dikter där formen spelar en större roll än betydelsen. Då textens funktion är att underhålla i stället för att informera står formen i centrum. Som Ingo (1991:47) påpekar kan översättaren dock inte heller strunta i betydelsen vid översättning av lyrik.

Ett annat viktigt element vid översättning är målgruppen och textens funktion. Är målgruppen små barn måste översättaren välja ord som små barn förstår och är lätta för barn att uttala. Vid översättning av lyrik får översättaren vara kreativ men hen vid översättning av informativa texter, till exempel bruksanvisningar, måste vara trogen originalet och inte leka med språket. (se Ingo 1991:35-38).

Landers (2001:55) konstaterar att översättningar ord för ord ofta blir otympliga. De förekommer typiskt hos oerfarna översättare som försöker få med allt i källtexten, vilket kan äventyra översättningens kvalitet. Landers konstaterar att det är bättre att översätta tanke för tanke därför att det vanligen skapar texter av bättre kvalitet. Översättaren måste vara lyhörd för när det behövs översättning ord för ord eller paragraf för paragraf. Målet är att översätta det författaren menar och inte det hen skriver.

Mediet påverkar översättarens möjligheter och krav vid översättningen. Tolkar måste översätta snabbt och behöver vid simultantolkning forma koncist tal utan att veta vad som kommer efter nästa replik. Vid översättning av skriven text är kontexten och hela texten oftast tillgänglig för översättaren och samtidigt har hen mer tid att formulera översättningen så att den på bästa sätt motsvarar originalet. Att översätta från ett medium till ett annat kan orsaka problem till exempel i fråga om utrymme. Vid tv-textning behöver

översättaren överföra det allra viktigast så koncist som möjligt, vilket oundvikligen leder till utelämnningar (Ingo 1991:48).

Levý et al (2011:3) konstaterar att det vid översättning är extremt viktigt att översättaren behärskar både käll- och målspråket väl och att hen också känner textens innehåll väl. Som exempel nämner de historiska och geografiska fakta, författarens särdrag i texten samt relevanta begrepp och praxis i tekniska texter. Det blir svårt att översätta om man själv inte förstår vad texten handlar om och bristfälliga översättningar av till exempel bruksanvisningar kan orsaka stora skador.

3.1.1 Översättning av skönlitteratur

Skönlitteratur är inte informativ till sin natur utan läses för att underhålla. Också i skönlitterära verk är innehållet viktigt men språket och speciellt formen har samtidigt en stor betydelse (Ingo 1991:38). Bristfälliga översättningar orsakar inte fysiska skador hos läsaren men översättaren måste ändå ta arbetet på allvar och försöka göra sitt bästa att överföra budskapet och språket (Ingo 1991:38-47).

Vid översättning av speciellt skönlitteratur kan kulturella skillnader skapa problem för översättaren. Ibland kan det vara svårt att uttrycka något på målspråket som inte finns i målkulturen (Ingo 1991:18). Ett exempel på detta är översättning av texter där alkohol konsumeras och folk är fulla till ett språk och en kultur där alkoholkonsumtion inte är vanligt eller till och med förbjudet på grund av religion. Då kan det vara problematiskt för översättaren att ge översättningen samma stämning som originaltexten.

Namn kan också vara besvärliga för översättare speciellt om de karakteriserar personer i texten som översätts. Enligt Immonen (2011:110-111) har översättaren tre alternativ vid översättning av namn: 1. låta namnet stå som det är eller tillägga en förklaring, 2. ersätta namnet med ett annat namn på mål- eller källspråket eller 3. lämna bort namnet eller byta det till ett appellativ. Hon konstaterar vidare att egennamn inte längre brukar översättas. Undantag utgör dock namn i barn- och fantasilitteratur samt tecknade serier.

3.2 Översättning av tabuord

Mycket forskning har ägnats åt översättning av svordomar medan översättning av tabuord är mindre utforskat. Översättning av svordomar speciellt i undertexter och dubbning har intresserat forskare. Nedan presenterar jag några centrala undersökningar.

Hjort (2009) konstaterar att svordomar ofta lämnas bort i undertexter eftersom de inte är väsentliga för intrigen och uttrycker känslor som ofta kommer fram i bilden eller ljudspåret. Hon konstaterar vidare att svordomar uppfattas som starkare när de är skrivna än när de sägs muntligt. Enligt Hjort prioriterar översättare trovärdigheten när de översätter svordomar. De föredrar att använda sådana svordomar som låter naturliga och passar in i sammanhanget framför att använda exakta ordagranna motsvarigheter.

Kiuru och Montin (1991) som undersökt hur de vanligaste finska svordomarna i romanen *Häräntappoose* har översatts till svenska i en roman kommer fram till att de tio frekventaste svordomarna är *saatana, helvetti, jumalauta, vittu, paska, piru, luoja, kirottu, hitto* och *perkele*.

Wester (2007), som jämför svordomar i två svenska översättningar av en och samma roman, *Lång dags färd mot natt* av Eugen O'Neill, konstaterar att svordomar i den äldre översättningen, som är från 1950-talet, oftare har lämnats bort än i den nyare, som är från 2000-talet. Variationen mellan svordomar är dock större i den äldre översättningen. I båda versionerna har översättarna på vissa ställen lagt till svordomar men källtexten är ändå den text som innehåller flest svordomar.

I Mikkonens (2016) undersökning jämförs finska och engelska översättningar av svenska svordomar i romanen *Fallet G*. Också hon har kommit fram till att det i originalet finns fler svordomar än i översättningarna. Mikkonen har också undersökt hur starka svordomarna är och kommer fram till att det i båda översättningarna används mildare uttryck än i originalet. Över hälften av de finska svordomarna är milda medan andelen i originalet är cirka 14 %. I den engelska översättningen är andelen milda svordomar cirka 30 %.

I Lies (2013) avhandling står översättning av tabuord i tv-textning i fokus. Han undersöker hur engelska tabuord har översatts i norska undertexter. Enligt Lie har funktionen bevarats men betydelsen förändrats i översättningarna. Han konstaterar att idiomatiskt språkbruk är det som har spelat större roll i översättningen än betydelsen.

Översättaren har valt att använda ord som passar in och låter naturliga på målspråket i stället för att ordagrant översätta tabuorden.

Kaski (2015) har undersökt översättning av svordomar till svenska i tre finska filmer i olika genrer. Hon kommer fram till att talet på finska i filmerna innehåller fler svordomar än de svenska undertexterna. Hon påpekar dock att detta kan bero på att tal har överförts till skrift och översättaren då måste beakta de begränsningar som finns gällande antalet tecken som kan visas samtidigt i undertexterna. Kaski konstaterar att finskans *vittu* har förorsakat de största problemen för översättaren och att ordet har översatts med många olika svenska svordomar. I det finska talet i filmerna utgör könsorgan den största kategorin medan det i översättningarna finns fler religiösa svordomar.

4 Presentation av materialet

I detta kapitel presenterar jag mitt material. I avsnitt 4.1 diskuterar jag först romanen som genre och i 4.1.1 presenterar jag boken *Populärmusik från Vittula*. I avsnitt 4.2 och 4.2.1 presenterar jag genren ungdomsroman respektive boken *Skjut apelsinen*. I avsnitt 4.3 presenterar jag författaren Mikael Niemi och kapitlet avslutas med en presentation av översättaren Outi Menna i avsnitt 4.4.

4.1 Romanen som genre

Romanen hör till genren skönlitteratur. Som jag konstaterat i kapitel 3 är skönlitteratur inte informativ till sin karaktär så formen och hur texten flyter är viktiga aspekter vid översättning av romaner. Enligt Ingo (1991:32) består underhållningslitteratur av texter som läses för att underhållas. Detta kriterium passar även för romaner. Romaner kan inom sig innehålla många textgenrer, till exempel dialog, lagtexter och recept, vilket innebär att översättaren behöver vara skicklig på många områden för att lyckas med översättningen som helhet.

Vaittinen (1981:86) konstaterar att det som kännetecknar romaner är att de är omfattande. Med omfattning avses här många ämnen av varierande slag men också att romaner innehåller många ord och på grund av det är långa texter. Romanernas omfattande karaktär gör det möjligt att följa huvudpersonernas utveckling och hantering av samhällsreliga problem (Vaittinen 1981:86). Vaittinen (1981:87) konstaterar vidare att realism är kännetecknande för romaner men påpekar att termen realism kan få olika betydelse beroende på forskare. Ett vanligt tema för romaner är att de behandlar realistiska ämnen och personer man kan identifiera sig med.

Vaittinen tillägger att det ibland är svårt att skilja mellan epos och roman. Ett epos är skriven i diktform men det finns också verk som är skrivna i diktform som liknar romaner. Som exempel nämner hon Iliaden och Odysseen och Dantes texter. De innehåller alla framställning som är typisk för romaner. Lyytikäinen (2005:48) konstaterar att epos är den gamla formen av episk litteratur och romanen den moderna.

Romaner har olika subgenrer såsom science fiction, kriminallitteratur och kärleksberättelser som skiljer sig från varandra i fråga om intrig och omgivning. I

kriminallitteratur löses olika brott, science fiction utspelar sig i en annan värld och kärleksberättelser beskriver vardagliga händelser. De olika subgenrerna riktas typiskt till olika målgrupper. Kärleksromaner behandlar ofta kärlek och vänskap och problem som kan orsakas av dessa. Huvudpersonen är ofta en ung kvinna i vars liv det har hänt något speciellt. Hon har det jobbigt i början men klarar sig ändå och finner det som gör henne glad. Målgruppen är mestadels kvinnor. Kriminallitteratur för sin del är ämnad för dem som vill ha lite spänning och kanske själva vill försöka lösa brotten i texten. Språket i kriminallitteratur är ofta fritt och rakt på sak, vilket beror på romanens ämne, medan språket i kärleksromaner är beskrivande och mjukare. Science fiction erbjuder spänning som kriminallitteratur men miljön är inte den värld vi lever i. Huvudpersonerna behöver inte heller vara människor utan de kan vara utomjordingar eller hybrider. (Se Lappalainen 1979:40-48.)

Populärmusik från Vittula kan karaktäriseras som en utvecklingsroman. Som Lyytikäinen (2005:17-18) konstaterar kan läsaren enligt Bachtin (1986:21-28) i utvecklingsromaner följa hur huvudkaraktären utvecklas från barndomen till vuxen ålder. *Populärmusik från Vittula* börjar från huvudkaraktärens barndom och fortsätter tills denne är vuxen.

4.1.1 Populärmusik från Vittula

Populärmusik från Vittula är en vuxenroman skriven av författaren Mikael Niemi som kom ut år 2000. Temat i romanen är unga pojkars och mäns liv i en liten religiös by där man inte får vara annorlunda utan att bli misshandlad av de andra. Romanen handlar om Mattis liv från barndom till ungdom och slutligen till vuxenhet. Matti bor i Pajala i norra Sverige. Den del av Pajala som Matti bor i heter Vittulanjänkkä eller bara Vittula i kort form. I byn finns det många laestadianiska familjer och religionen är ständigt närvarande i vardagen.

Matti blir vän med en laestadianisk pojke, Niila, som han först tror är stum. Niila och hela hans familj har lärt sig att vara osynliga för att inte få stryk från familjens fader. En dag kommer Niila på besök och har en LP med sig. Detta får de båda pojkarna intresserade av musik. Med några andra kompisar och med hjälp av musikläraren börjar de spela och sjunga rockmusik och grundar ett eget band.

4.2 Ungdomsromanen

Ungdomsromanen är en subgenre till romanen. Lappalainen (1979:15) konstaterar att barnlitteratur som är litteratur som riktar sig till barn som är 9 år eller yngre medan ungdomslitteratur riktar sig till barn och ungdomar som är äldre än 9 år. Hon indelar ungdomslitteraturen i olika subgenrer beroende på målgruppen. Äventyrsromaner och flickböcker är exempelvis riktade till unga ungdomar medan litteratur riktade till äldre ungdomar närmar sig skönlitteratur för vuxna. Lappalainen (1979:16) påpekar dock att det inte alltid är enkelt att dra gränsen mellan barn- och ungdomslitteratur.

Enligt Lappalainen (1979:39) har ungdomsromanen sitt ursprung på 1800-talet. Då blev litteratur allt mer populärt på grund av att böcker inte längre enbart var ett privilegium för adeln. På slutet av 1800-talet utvecklades genren ungdomsroman och då uppstod olika subgenrer som dominerade ända fram till slutet av andra världskriget.

Som jag konstaterat finns det olika subgenrer bland romaner och ungdomsromaner. En del av dessa är mer riktade till pojkar medan andra är mer intressanta för flickor. Lappalainen (1979) nämner bland annat äventyrsromaner, science fiction-romaner och flickböcker som exempel.

Skjut apelsinen kan beskrivas som en klassisk ungdomsroman. Lappalainen (1979:41-45) definierar den klassiska ungdomsromanen så att den innehåller äventyr men skiljer sig från äventyrsromanen genom att den klassiska ungdomsromanen inte utspelar sig i exotiska miljöer. Som exempel på den klassiska ungdomsromanen nämner hon Mark Twains *Tom Sawyers äventyr* och på äventyrsromanen Daniel Defoes *Robinson Kruse*.

Båda romanerna jag undersöker verkar vara mer riktade till en manlig publik eftersom huvudpersonerna i romanerna alla är pojkar eller män. Det kan tänkas att män bättre kan relatera till huvudkaraktärerna och se sig själva i huvudkaraktärerna.

4.2.1 Skjut apelsinen

Skjut apelsinen är en ungdomsroman av samma författare, Mikael Niemi. Den kom ut 2010 och handlar om en 17-årig ung man som går på gymnasiet i Sverige. Han har inga vänner och han hatar sina klasskamrater. En dag erkänner han sina känslor för den tjej som han gillar och blir avvisad. Efter detta blir han trött på att vara osynlig. Han bestämmer sig att chockera folk och börjar klä sig annorlunda än förr. På grund av sina konstiga

val av kläder är han inte längre osynlig. Hans kläder och nya arroganta attityd väcker negativa känslor hos vissa av hans skolkamrater och han blir mobbad på grund av det. Samtidigt blir han vän med en annan ung man, Pålle, som har det svårt hemma.

Den unga mannen blir intresserad av dikter och skriver några själv som han anonymt lägger på informationstavlan i skolan. I en av hans dikter hotas det att skolan ska bombas, vilket väcker rektorns och medias intresse. Detta hot får andra elever skriva liknande dikter och någon ringer in och säger att hen ska bomba skolan.

4.3 Mikael Niemi

Mikael Niemi är en svensk författare med finsk bakgrund. Han är född 1959 och tillbringade sin barndom i Pajala där han också i dag bor. Hans far var från Tornedalen och hans mormor var same. Han säger sig kunna förstå meänkieli någorlunda. Pajala och meänkieli spelar också en viktig roll i många av hans romaner. Niemi har en holländsk fru och två barn. (Like 2019.)

Redan som ung drömde Niemi om att bli författare men utbildade sig till el- och teletekniker. Han har jobbat bland annat som lärarvikarie, på en verkstad och inom bokförlag. Han började skriva dikter och noveller redan vid 15 års ålder och skrev skönlitterära texter ända tills han debuterade som författare. 1988 publicerades hans första bok, en diktsamling, och efter det har han skrivit såväl dikter som romaner. Han publicerade sin första ungdomsroman 1994 och *Populärmusik från Vittula* var hans första vuxenroman. (Författarcentrum 2019.)

Niemi fick Augustpriset i skönlitteratur 2000 för romanen *Populärmusik från Vittula* som har översatts till över 20 olika språk och också blivit filmatiserad. I Sverige har över 800 000 exemplar av romanen sålts fastän Niemi inte själv trodde att romanen skulle bli succé (Norbottensförfattare). 2017 hade han skrivit totalt 11 romaner och diktsamlingar (Piratförlaget) och fått utmärkelser som Tidningen Vi:s litteraturpris 2000, Årets Norrbottning 2000 och Albert Engströmpris 2009 (Norstedts 2019).

Niemi hade stor framgång med *Populärmusik från Vittula* men hans nästa roman, *Svålhålet* (2004), fick blandade reaktioner. Alla var inte nöjda med *Svålhålet* och önskade att Niemi i stället skulle fortsätta i samma stil som *Populärmusik från Vittula*. Niemi vann tillbaka publiken på sin sida med sin följande roman, *Mannen som dog som en lax* (2006),

som var hans första deckare. Ungdomsromanen *Skjut apelsinen* sägs ha blivit inspirerad av skolmassakrer. (Norbottensförfattare 2019.)

4.4 Outi Menna

Outi Menna är en finsk översättare som bor i Esbo med sin man och med en av deras söner. Hon studerade svenska vid Helsingfors universitet. Hon bestämde bli översättare medan hon gick på universitet och hennes karriär som översättare började redan innan hon hade blivit färdig magister. Hon översätter mestadels från svenska men också från norska och danska. (Könönen 2018.)

Menna fick ett pris på 2 000 euro från Gummerus 2013 (Gummerus). Gummerus argumenterar sitt val med att Menna är en nästan osynlig översättare, vilket är typiskt för bra översättare. Menna översätter så naturligt att det känns som om författaren själv hade skrivit texterna på finska (Gummerus).

Trots att det inte finns mycket information om Menna på nätet har hon översatt tiotals romaner till finska. Könönen (2018) konstaterar att Menna har översatt mer än 100 böcker. På Adlibris webbplats (www.adlibris.com/fi) får man över 230 träffar med hennes namn, bland annat deckare av Jo Nesbø men också barn- och ungdomsböcker av olika nordiska författare. Att kunna översätta både kriminallitteratur och barnböcker kräver en mångsidig översättare.

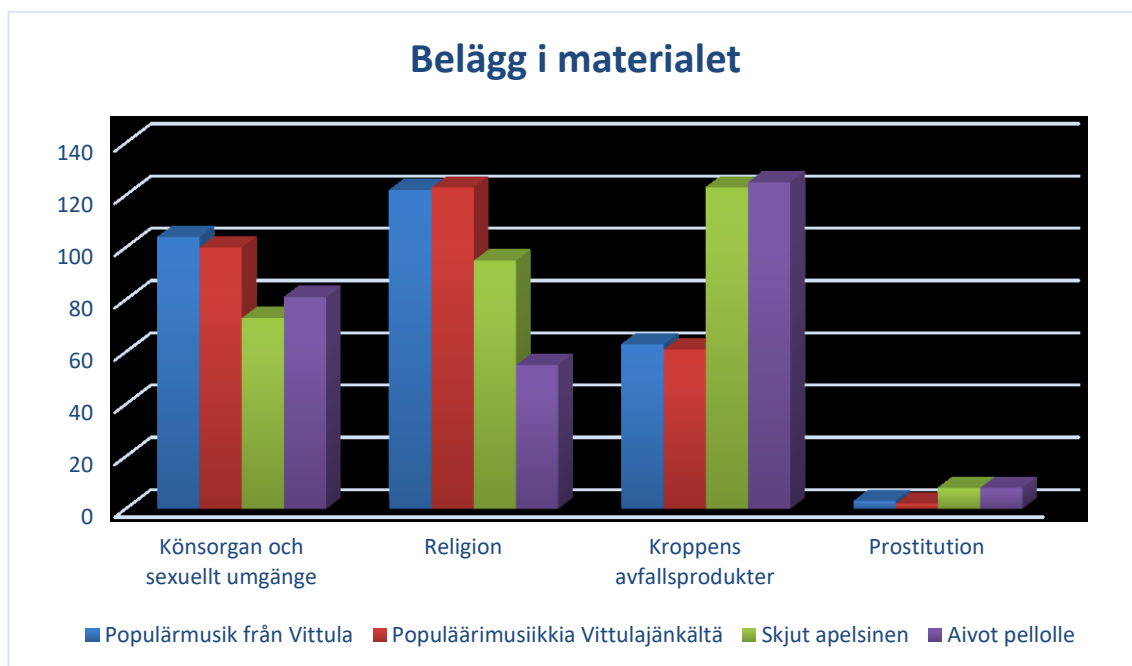
5 Resultat

I detta kapitel analyserar jag mitt material. I början av avsnitt 5.1 ger jag en översikt av tabuorden i materialet. I kapitel 5.1.1 visar jag hur tabuorden i vuxenromanen fördelar sig över olika kategorier och i kapitel 5.1.2 analyserar jag ungdomsromanen och tabuorden i den. Efter detta diskuterar jag mer ingående de fyra tabuordskategorierna, könsorgan och sexuellt umgänge, religion, kroppens avfallsprodukter och prostitution. Jag fokuserar på de mest frekventa tabuorden och de mest typiska beläggen. Jag presenterar resultaten i samma ordning som tabuordskategorierna presenterats i kapitel 2. Kapitlet avslutas med avsnitt 5.3 där jag diskuterar skillnader mellan genrerna och språken i materialet.

5.1 Översikt av resultaten

Sammanlagt finns det 591 belägg på tabuord i de två originaltexterna. Romanen för vuxna innehåller 292 tabuord och ungdomsromanen 299 tabuord. På grund av att de sammansatta orden i mitt material består av tabuord från olika kategorier har jag bestämt mig för att betrakta dem som två separata ord så att det blir lättare att räkna dem. Ord som *bög-djäväl*, har jag sålunda räknat som två olika ord. Jag analyserar inte namn som innehåller tabuord närmare, till exempel *Vittulajänkkä* och *Paskajänkkä*, eftersom de vanligen inte brukar översättas. Jag har ändå räknat med namnen som belägg på tabuord.

Tabuord som tillhör gruppen religion, till exempel *fan* och *djävla*, är frekventast i mitt material och vid dem finns också den största skillnaden mellan språken. Prostitution, till exempel *hora* och *bola*, är den grupp som är minst representerad i materialet. Figur 1 ger en översikt av hur tabuorden fördelar sig över olika kategorier i materialet.

Figur 1 Fördelningen av tabuord enligt kategori i original och i översättningar

Som figur 1 visar finns det vissa skillnader mellan tabuordskategorierna. Det finns också skillnader mellan genrer och språk. Ungdomsromanen, som visas med grönt och lila, uppvisar betydligt fler beteckningar på kroppens avfallsprodukter än romanen för vuxna, som visas med blått och rött. På svenska (blått och grönt) föredras religiösa tabuord medan det i texterna på finska (rött och lila) används fler uttryck för könsorgan och sexuellt umgänge. Dessa skillnader diskuterar jag närmare i avsnitt 5.3.

I det följande presenterar jag belägg enligt genre. I avsnitt 5.1.1 presenterar jag tabuord som finns i romanen för vuxna och i avsnitt 5.1.2 tabuord som finns i ungdomsromanen.

5.1.1 Vuxenromanen Populärmusik från Vittula

I romanen *Populärmusik från Vittula* finns det sammanlagt 292 tabuord medan den finska översättningen uppvisar 286 tabuord. Den största tabuordskategorin är religion med 122 belägg. Tabell 2 nedan visar hur många belägg det finns på de fyra typerna av tabuord i vuxenromanen.

Tabell 2 Tabuord i vuxenromanen

	Antal tabuord	Andel	Antal tabuord i översättningen	Andel (%)
Könsorgan och sex- uellt umgänge	104	36 %	100	35 %
Religion	122	42 %	123	43 %
Kroppens avfalls- produkter	63	22 %	61	21 %
Prostitution	3	1 %	2	1 %
Totalt	292	100 %	286	100 %

Som tabell 2 visar finns det stora skillnader mellan tabuordskategorierna men inte mellan språken. Religiösa tabuord dominerar och utgör nästan hälften av alla tabuord med 42 % respektive 43 %. Den näst frekventaste kategorin är könsorgan och sexuellt umgänge med 36 % respektive 35 %. Efter det kommer kroppens avfallsprodukter med 22 % respektive 21 %. Den minst frekventa kategorin är prostitution med bara 1 % i båda romanerna.

5.1.2 Ungdomsromanen *Skjut apelsinen*

Ungdomsromanen *Skjut apelsinen* uppvisar totalt 299 tabuord. Den största kategorin av tabuord är kroppens avfallsprodukter med 123 belägg i originalet och 125 i översättningen. Tabell 3 visar hur tabuorden fördelar sig mellan de olika kategorierna.

Tabell 3 Tabuord i ungdomsromanen

	Antal tabuord	Andel	Antal tabuord i översättningen	Andel
Könsorgan och sex- uellt umgänge	73	24 %	81	31 %
Religion	95	32 %	55	19 %
Kroppens avfalls- produkter	123	41 %	125	47 %
Prostitution	8	3 %	8	3 %
Totalt	299	100 %	269	100 %

Kroppens avfallsprodukter omfattar 41 % respektive 47 % av tabuorden i ungdomsromanen. Bland tabuord som relaterar till kroppens avfallsprodukter är avföring, till exempel *skit* och *bajs*, vanligare med 112 belägg jämfört med urin, till exempel *pink* och

piss, med 11 belägg. Skillnaderna mellan språken är större i ungdomsromanen än i vuxenromanen. Kategorin religion är den näst frekventaste i originalet med 32 % medan den i översättningen utgör bara 19 % och är den näst minst frekventaste kategorin i översättningen. Beteckningar på könsorgan och sexuellt umgänge utgör 24 % av tabuorden i originalet och 31 % av tabuorden i översättningen. Också i ungdomsromanen utgör prostitution, till exempel *hora*, den minsta ordgruppen med 3 % av tabuorden på båda språken.

5.2 Tabuord enligt kategori

Jag går nu vidare till att presentera de mest typiska tabuorden i materialet och diskutera närmare vilka tabuord de fyra kategorierna omfattar. Jag presenterar de mest typiska tabuorden i de två olika romanerna var för sig. Först redogör jag för tabuord i vuxenromanen och efter det för tabuord i ungdomsromanen.

5.2.1 Könsorgan och sexuellt umgänge

Beläggen på könsorgan och sexuellt umgänge kan indelas i fyra underkategorier: könsorgan (*kuk*, *fitta*), sexuellt umgänge (*knulla*, *sex*), sexualitet (*bög*, *sexualitet*) och övriga sexuella beteckningar (*porr*, *sexuell*). Till gruppen övriga sexuella beteckningar räknar jag även sexuella uttryck som inte passar in i de andra underkategorierna.

Könsorgan är den mest frekventa underkategorin med 56 belägg i vuxenromanen. Tabuorden hänvisar här till manliga och kvinnliga könsorgan och består därtill av generella beteckningar på könsorgan som *kön* och *könsorgan*. I vuxenromanen är tabuordet *kuk* och *vittu* i namnet Vittulajänkkä mest frekventa med 8 belägg. Ordet *fitta* hör också till de mest typiska tabuorden med 7 belägg, varav två förekommer i egennamn som *Fittmyren*. Detta är ett intressant resultat eftersom bland annat Ljung (1984:39) konstaterar att *kuk* och *fitta* främst används som skällsord i svenskan.

Kuk har i den finska texten översatts med till exempel *kyrpä*, *kulli*, eller *penis* medan *fitta* alltid har översatts med *vittu*. Nedan visas exempel på könsorgan i romanen för vuxna.

1. Kärringen ska jorda sig... kärringen försvinner om ni skär bort **kuken** på henne...

Akka maatuu lopullisesti... akka katoaa, jos leikkaatte irti hänen **kalunsa**...

I exempel 1 har *kuken* översatts med det finska ordet *kalu*. Båda orden är ungefär lika starka nedsättande uttryck för könsorgan. I exemplet har översättaren alltså översatt tabuordet direkt, vilket inte alltid är fallet. Nedan ges ett exempel där översättaren använt mer neutrala uttryck.

2. Ett flertal nyligen funna snedväxta morötter som liknade **kukar**, och huruvida det var en naturens nyck eller en varning från vår skapare avseende ungdomarnas danstillställning.

Vastikään löytyneet vinoon kasvaneet, **penistä** muistuttavat porkkanat ja se, oliko ilmiö pelkkä luonnonoikku vai Luojamme antama nuorison tanssilaisuuksia koskeva varoitus.

Exempel 2 visar hur översättaren ibland har valt att använda mildare och mera neutrala uttryck för tabuord. *Kuk* är en nedsättande term medan *penis* är ett neutralt uttryck för manliga könsorgan. I detta fall väcker kanske översättningen inte lika stora känslor som originalet. Man kan dock notera här att *vår skapare* blivit *Luojamme* med stor begynnelsebokstav i den finska översättningen. Detta kan avspegla att översättaren har försökt bevara stämningen genom att förstärka andra tabuord.

3. De började gorma i hörnet där de satt och spred sedan ut sig i korridoren och försökte få flickor intresserade genom att kalla dem **fittor** och horor.

He ryhtyivät rähinöimään nurkassa, jossa he istuivat, ja valuivat sitten käytävälle ja yrittivät saada tyttöjen kiinnostuksen heräämään kutsumalla heitä **vitun** huoriksi.

I exempel 3 har Menna översatt frasen *fittor och horor* med *vitun huoriksi* i stället för *vituiksi ja huoriksi*, som skulle vara den ordagranna översättningen. Mennas översättning låter mycket bättre och naturlig på finska och det är antagligen därför hon valt att inte överföra frasen ordagrant. Beteckningar på prostitution diskuterar jag i kapitel 5.2.4.

I ungdomsromanen används termer för könsorgan totalt 25 gånger. De består mestadels av olika beteckningar för eller sammansättningar med manliga könsorgan (*kuk* och *snorre*). Termer för kvinnliga könsorgan (*fitta* och *underliv*) förekommer bara två gånger och allmänna termer (*kön*) en gång. Trots att finskan tycks föredra sexuella uttryck för svordomar har Menna tillagt *vittu* bara en gång i översättningen och då översatt ordet *fan* med *vittu* (se 5.2.2).

Ordet *kuk* är det ord som Niemi använder mest inom kategorin könsorgan också i ungdomsromanen. *Kuk* förekommer totalt 6 gånger och har översatts bland annat med *kyrpä* eller *kulli*. Andra könsord i ungdomsromanen är bland annat *snorre* och *snopp* men också ersättande uttryck förekommer, till exempel *den lille* och *kompis*. Dessa uttryck kan bero på att publiken är ungdomar och att Niemi kanske medvetet har försökt använda något mildare uttryck just i ungdomsromanen eftersom ersättande uttryck inte förekommer i romanen för vuxna. Nedan ges exempel på användning av *kuk* i ungdomsromanen.

4. Den stack ut framtill på kroppen, den kallades pitt eller **kuk** eller snorre också, och efter vad jag hört saknade tjejer en sådan.

Se sijaitsi ruumiin etupuolella ja sitä kutsuttiin kulliksi tai **kyrväksi** tai joskus myös pippeliksi, ja kuulemani mukaan tämä ruumiinosa puuttui tytöiltä kokonaan.

I exempel 4 har *kuk* direkt översatts med *kyrpä* som är ett motsvarande nedsättande ord på finska. I exemplet finns det två starkt nedsättande ord för manliga könsorgan på finska, *kulli* och *kyrpä*, men också uttrycket *pippeli* som används mer av barn än vuxna och låter barnsligt. Detta kan bero på att läsarna kan vara cirka tioåringar. *Kuk* har också översatts med mer neutrala ord som i exemplet nedan.

5. Min **kuk** var den dummaste delen på min hela kropp, i det lilla kukhuvudet fanns inte ett spår av hjärna, ändå lät jag den peka och bestämma.

Penis oli minun ehdottomasti typerin ruumiinosani, aivoilla ei ollut mitään tekemistä kaluni kanssa mutta siitä huolimatta annoin sen päättää ja määrätä suunnan.

Också Menna har använt mildare uttryck i översättningen av ungdomsromanen vilket framkommer i exempel 5. Som jag konstaterat ovan är *penis* ett mildare uttryck än det nedsättande *kuk*. Här skulle eventuellt *kulli* eller *kalu* passa in.

Det finns ställen i texten där *kuk* blivit översatt. Nedan ger jag ett exempel på detta.

6. Det blir **kukpiskning** om du säger Sabina Stare en gång till.

Saat vitsasta jos sanot vielä kerrankin Sabina Stare...

I exempel 6 har *kukpiskning* blivit *vitsa* som inte är ett tabuord. Hade *kukpiskning* översatts direkt skulle översättningen ha kunnat lyda till exempel *kullin piiskaus*, som inte passar in i textbiten. Här har Menna valt en översättning som låter bra på finska i stället för att ordagrant följa den originella texten.

Att *fitta* förekommer bara en gång i ungdomsromanen kan bero på att det inte är ett så vanligt tabuord på svenska och på att *Skjut apelsinen* är riktad till unga läsare. Också den finska motsvarigheten, *vittu*, förekommer bara två gånger. Detta kan ses som ett medvetet val av översättaren då ordet används flitigt i finskt talspråk som svordom speciellt bland unga (jfr Kaski 2015).

I romanen för vuxna finns det totalt 22 tabuord inom kategorin sexuellt umgänge och 3 inom kategorin sexualitet. Uttryck för transvestit räknar jag till underkategorin sexualitet. Inom kategorin sexuellt umgänge uppvisar Niemis text stor variation. Två av de mest frekventa orden är *samlag* med 4 belägg och *knulla* med 3. Andra ord inom kategorin sexuellt umgänge är till exempel *runka*, *inavel* och *självbefläckelse*. Inom kategorin sexualitet är de två ord författaren använt *sexualitet* och *homosexualitet*. Nedan ger jag exempel på sexuellt umgänge och sexualitet.

7. Inom kort skulle säkert **samlaget** också ersättas av elektricitet eftersom detta var en både svettig och ansträngande syssla, och allt sådant som bekant numera ansågs gammalmodigt.

Kohta puoliin **seksikin** varmaan korvattaisiin sähköllä, koska se oli sekä hikistä että rasittavaa puuhaa ja koska kaikkea sellaista pidettiin nykyisin vanhanaikaisena.

I exempel 7 har *samlag* översatts med *seksi* som är en mer allmän term för *yhdyntä* som motsvarar *samlag*. *Yhdyntä* låter lite gammaldags men skulle kanske ändå ha passat in eftersom den som säger repliken är en gammal man. Å andra sidan skulle *yhdyntä* kanske ha känts för främmande för bokens läsare. Betydelsen för *seksi* är också bredare än *samlag* eftersom *seksi* omfattar till exempel också oralsex.

Det finns bara några uttryck på sexualitet inom *Populärmusik från Vittula* och nedan ges ett exempel på detta.

8. Först flera år senare kunde han flytta till Stockholm och gå ut med sin **homosexualitet**.

Vasta vuosia myöhemmin hän saattoi muuttaa Tukholmaan ja päästää **homoseksuaalisuutensa** valloilleen.

Uttrycken i kategorin sexualitet i *Populärmusik från Vittula* har alla översatts direkt till finska. Alla uttrycken är neutrala och inte nedsättande trots att huvudkaraktären går på högstadiet där mobbning är vanligt. Att undvika nedsättande beteckningar på sexualitet kan eventuellt vara ett medvetet val av Niemi i romanen då de flesta läsarna kan tänkas vara vuxna.

Ungdomsromanen uppvisar fler uttryck för sexualitet än vuxenromanen (41 belägg) men bara 6 uttryck för sexuellt umgänge. De mest frekventa uttrycken inom kategorin sexualitet är *bög* som förekommer 35 gånger. Andra exempel på uttryck för sexualitet är bland annat *transvestit* eller *transa* och *fjolla*. Det höga antalet uttryck för sexualitet kan bero på att huvudpersonen går på högstadiet och unga vanligen är osäkra på sin sexualitet och därför talar mycket om det. Mobbning på grund av sexualitet är vanligt och i

materialet förekommer också att ungdomar retas genom att kalla varandra homosexuella. Det mest typiska uttrycket inom kategorin sexuellt umgänge är i sin tur *knulla* som förekommer 3 gånger. Nedan ger jag exempel på sexuellt umgänge och sexualitet.

9. Eller fisk som simmat hela sitt liv bland pissande och **knullande** varelser av alla de slag.

Ja kaloja, jotka ovat uineet koko elämänsä kaikenlaisten pissaavien ja **parrittelevien** olentojen keskellä.

I exempel 9 har *knulla* översatts med *paritella* som är ett mildare uttryck för att ha sex. Ett alternativ att översätta *knulla* skulle ha varit *nussia*, som används i översättningen i exempel 10, eller *panna* som också är ett mildare uttryck än *knulla* men starkare än *paritella*. *Panna* har dock andra betydelser än att ha sex såsom 'sätta'. Beteckningar på kroppens avfallsprodukter diskuterar jag närmare i avsnitt 5.2.3. Nedan ger jag ett exempel på ett ställe i texten där *knulla* har översatts med ett uttryck som är ungefär lika nedsättande på finska.

10. Vatten bestämde jag var tillåtet trots att fiskar **knullade** i det.

Päätin että se oli sallittua vaikka kalat **nussivat** vedessä.

Nussia är ungefär lika starkt som *knulla*. I exempel 10 har översättaren sålunda använt ett tabuord som är ungefär lika starkt som tabuordet i originaltexten.

Sexualitet är inte en ofta förekommande kategori av tabuord i romanen för vuxna men i ungdomsromanen finns det många tabuord som uttrycker sexualitet. Nedan ges det exempel på tabuord inom kategorin sexualitet i ungdomsromanen.

11. Jag såg hans läppar forma **bögordet**, hans favoritord, **bögen, bögen, bögbögbög**, men jag var redan långt borta, jag ställde mig vid trappstupet, den skrovliga klippväggen skymtade under mig och jag slöt mina ögon.

Näin kuinka hänen huulensa muodostivat sanan "**homo**", hänen lempisanansa, **homo, homo, homohomohomo**, mutta olin jo kaukana, asetuin seisomaan porraskuilun eteen, rosainen kiviseinä häämötti alapuolellani ja suljin silmäni.

Uttryck på homosexualitet är frekventa i *Skjut apelsinen* och de har ofta översatts ordagrant som i exempel 11. Det finska ordet *homo* kan användas som ett skällsord såsom svenskans *bög* och då är det naturligt att översätta det direkt. I exempel 11 används ordet *bög* som ett skällsord för att reta någon. Ordet används emellertid också i konkret betydelse i ungdomsromanen som i exemplet nedan.

12. Till och med min mamma undrade om jag var **bög**.

Jopa oma äitini epäili minua **homoksi**.

I både exempel 11 och 12 har *bög* blivit *homo* på finska men ordet *bög* kan också översättas med till exempel *hintti* och *hinttari* som exempel 13 visar. *Hintti* och *hinttari* är mer talspråkliga än *homo*. Genom att använda *hintti* och *hinttari* har Menna gett översättningen mer variation och undvikt att genomgående upprepa samma ord.

13. - **Bögen!** Började skitarna skrika. **Bögen, bögen, bögen, bögen ...**

- **Hintti!** paskapäät huusivat kuorossa. - **Hintti, hintti, hintti, hintti...**

Om Menna hade använt *homo* skulle det emellertid också ha låtit naturligt eftersom både *homo* och *hintti* är ungefär lika starka tabuord men *hintti* är ännu mer nedsättande. Beteckningar på kroppens avfallsprodukter diskuterar jag i avsnitt 5.2.3.

Vuxenromanen uppvisar sammanlagt 21 övriga sexuella beteckningar medan ungdomsromanen innehåller bara en (*sexig – seksikäs*). I vuxenromanen är *kåt* med 6 belägg och *sexuell* med 5 belägg de vanligaste uttrycken i denna underkategori.

14. För mycket **kåthet**, för mycket ångest.

Liian voimakas **seksin kaipuu**, liian suuri ahdistus.

I exempel 14 har översättaren använt ett starkare tabuord än i originaltexten eftersom *seksi* är starkare än *kåthet*. Ett översättningsalternativ skulle ha varit *himo* men det är ett neutralt ord och skulle inte ha medfört samma stämning som *kåthet*. Nedan ger jag ett annat exempel på ord som tillhör underkategorin övriga sexuella beteckningar.

15. Eleverna hånlog mot henne vad hon än sa, vägrade fylla i hennes stenciler, gömde hennes böcker, kom med **sexuella** anspelningar eftersom hon var ogift, lade porrbilder i hennes väska och liknande.

Oppilaat nauroivat hänelle ivallisesti, mitä tahansa hän sanoikin, eivät suosuneet täydentämään hänen monisteitaan, piilottivat hänen kirjojaan, vihjailivat **törkeyksiä**, koska hän ei ollut naimisissa, kätkevät pornolehtiä hänen laukkuunsa ja muuta vastaavaa.

Törkeys i exempel 15 är mildare än *sexuella anspelningar*. Ett översättningsalternativ för *sexuella anspelningar* hade varit *vihjailla seksuaalisesti* som innehåller ett tabuord som direkt motsvarar *sexuell*. Detta uttryck skulle dock kanske ha gett en felaktig bild eftersom det antyder att eleverna skulle ha sagt anspelningarna direkt till läraren och inte pratat sinsemellan bakom lärarens rygg.

5.2.2 Religion

Jag går nu över till att diskutera tabuord i kategorin religion som är den största kategorin sammanlagt i hela materialet. Ordet *förbannad* och dess olika former har jag inte räknat som ett tabuord trots att det ibland används som svordom. Fraser som *helige ande* och *Herren Gud Faderns* räknar jag däremot som tabuord då hela frasen innehåller ord från en och samma tabuordskategori.

Sammantaget är religionen den största kategorin av tabuord i materialet. Romanen för vuxna innehåller fler religiösa tabuord än ungdomsromanen där tabuord som gäller

kroppens avfallsprodukter är mest frekventa. Det finns sålunda en stor skillnad mellan antalet religiösa tabuord i ungdomsromanen och den finska översättningen.

I romanen för vuxna – *Populärmusik från Vittula* – är ordet *djävul* och dess olika former (bla.a. *djävla* och *djävel*) med 32 belägg samt ordet *fan* med 28 belägg de mest typiska tabuorden inom kategorin religion. Andra religiösa tabuord som förekommer i *Populärmusik från Vittula* är bland annat *satan* och *helvete*. *Djävul* används både som svordom, det vill säga i icke-konkret och emotiv betydelse och som egennamn med stor begynnelsebokstav. Nedan ger jag ett exempel på en icke-konkret betydelse hos *djävul*.

16. **Djävligt** farligt.

Hemmetin vaarallista.

I exempel 16 har *djävligt* översatts till *hemmetti* som är en finskspråkig motsvarighet till *djävla*. Andra möjliga översättningsmöjligheter vore bland annat *hitto* och *helkkari*. I detta fall har dock Menna översatt tabuordet direkt till finska.

I svenska kan man också bilda sammansatta ord genom att lägga till *djävul* till slutet av ett substantiv såsom i exemplet nedan.

17. För även en gammal **gubbdjävul** var tvungen att kunna se skillnaden på älgar och till exempel motorfordon innan han släpptes ut med bössa i skogen, det var skillnaden mellan det här jaktlaget och vissa andra i kommunen. Sillä jopa vanhan **äijänperhanankin** oli erotettava toisistaan hirvi ja esimerkiksi moottoriajoneuvo, ennen kuin hänet voitiin päästää pyssyn kanssa metsään, se ero oli tämän ja eräiden muiden saman kunnan alueella toimivien metsästysseurueiden välillä.

De sammansatta orden med *djävul* som slutled kan översättas med *perkele* eller *perhana* som slutled på finska vilket exempel 17 visar. Exempel där finskan inte kan bilda sammansatta ord med *djävul* som slutled visar jag senare i detta avsnitt.

Djävul används också som egennamn och då skrivs det med stor begynnelsebokstav. Nedan visar jag ett exempel på detta.

18. Under några allvarliga samtal med bekymrade trosvänner tog han **Djävulens** namn i sin mun.

Käydessään muutamia vakavia keskusteluja huolestuneiden uskonveljiensä kanssa hänen suunsa lausui **Paholaisen** nimen.

Som exempel 18 visar kan *Djävul* som fungerar som egennamn översättas med *Paholainen*. I detta fall skulle *hemmetti* inte ha passat som egennamn eftersom *hemmetti* används bara som svordom och inte som namn. Det som också pekar på att *Djävul* i denna kontext är ett namn är den stora begynnelsebokstaven. Det förekommer också ställen där *djävul* antingen kan uppfattas som ett egennamn eller som en svordom. Nedan ger jag ett exempel på detta.

19. Och det var **djävlar** och perkele, dödshot på både svenska och finska.

Hän huusi apuun niin **paholaista** kuin perkelettäkin, uhkaili kuolemalla ja kirouksella sekä ruotsiksi että suomeksi.

I exempel 19 kunde *djävlar* ha översatts med *hemmetti* eller med ett liknande religiöst tabuord eftersom *djävlar* kan tolkas som en svordom i detta sammanhang. Ordet har skrivits med små bokstäver och samordnas med *perkele* som också är en svordom och inte ett egennamn. Början av meningen kunde ha lytt *Hän huusi hemmettiä ja perkelettä* eller också kunde *djävlar* eventuellt ha översatts med *helvetti* 'helvete' eller *saatana* 'satan'. *Helvetti* och *saatana* är mycket starkare än *djävul* men de skulle passa bättre ihop med *perkele* eftersom båda orden är ungefär lika starka svordomar som *perkele*. *Paholainen* är ett mildare uttryck än *hemmetti* men som jag diskuterat ovan kan *hemmetti* inte användas som ett egennamn. När *djävul* och dess varianter används som svordomar tycks de sålunda översättas med *hemmetti* men när orden fungerar som ett namn används *Paholainen*.

Ordet *fan* har översatts med bland annat *hitto*, *hemmetti* eller *helkkari*. Alternativen är religiösa finska tabuord och ungefär lika starka som *fan*. Exempel 20 nedan visar en av de mest typiska översättningarna av *fan*.

20. Hittills såg man inga senila tecken, upprepade talesmannen, gubben verkade då frisk i skallen, men **fan** om han började svamla, då fick han stanna hemma!

Toistaiseksi ei ollut nähtävissä minkäänlaisia merkkejä seniiliydestä, puhe-
mies toisti, ukko vaikutti aivan täysjärkiseltä, mutta annas olla, jos hän al-
kaisi höpöttää sekavia, **helkkari** soikoon, silloin hän kyllä saisi jäädä kotiin!

Fan i romanen för vuxna tycks vara ett tabuord som har många finska översättningar. I exempel 20 har Menna översatt *fan* med *helkkari* men på vissa ställen har hon använt starkare uttryck för att till exempel förstärka språket när tabuord har lämnats bort på andra ställen.

21. - Må **fan** ta bofinken om ni genar i kurvorna! Öka nu för helvittes röda djävlar!

- Jo nyt on **helvetti**, jos te oiotte siellä kaarteissa! Vauhtia kinttuihin, senkin punaiset pirut!

I exempel 21 finns det tre olika tabuord i originalet (*fan*, *helvittes* och *djävlar*) medan det i översättningen finns bara två (*helvetti* och *pirut*). Genom att översätta *fan* till *helvetti* har översättaren uppnått samma stämning som i originalet trots att ett tabuord har lämnats översatt. *Djävul* och dess översättningar har jag diskuterat tidigare i detta avsnitt. En starkare svordom än *fan* är också finskans *saatana* som används i exempel 22.

22. - Skjut för **fan** och hans mormor i det helvittes krysset!

- Laukokaa nyt sinne **saatanan** verkkoon, helvetti!

I exempel 22 verkar det som Niemi använt svordomen *fan* som ett substantiv och samordnat den med andra substantiv. I denna mening har inget tabuord lämnats översatt men Menna kompenserar möjligen översatta tabuord på andra ställen när hon här använder ett starkare uttryck och översätter *fan* med *satan*.

En gång har *fan* översatts med ett könsord i vuxenromanen. I detta fall fungerar *fan* som en svordom så det är naturligt att översättaren valt att använda en finsk svordom som låter naturlig och passar in i sammanhanget.

23. - Det tog i ögat! **Fan** blod överallt!

- Se osui silmään! Verta on **vittu** jo kaikkialla!

I exempel 23 är *vittu* mycket starkare än *fan* men *hitto* vore å sin sida för svagt i sammanhanget. *Hemmetti* och *helkkari* skulle inte låta naturliga i översättningen eftersom det är ett gäng unga och tuffa pojkar som spelar ishockey när olyckan sker och en av dem uttalar repliken. Finskans *helvetti* 'helvete' eller *saatana* 'satan' skulle ha passat in i kontexten, så det är intressant att översättaren valt att använda ett könsord som är starkare än tabuordet i originalet. Också här kan orsaken vara att vissa tabuord helt och hållet lämnats bort och översättaren därför förstärkt andra tabuord.

I ungdomsromanen är det också *fan* med 39 belägg och *djävul* med 23 belägg som är de mest frekventa inom kategorin religion. Andra religiösa tabuord som finns i *Skjut apelsinen* är till exempel *helvete* och *Jesus*. På grund av att det finns färre tabuord och speciellt religiösa i översättningen, har antagligen Menna på vissa ställen översatt *fan* till ett starkare uttryck på finska. Nedan ger jag ett exempel på detta.

24. – Ät ni, era slavar, väste jag. Gå för **fan** runt och tugga. Själv är jag i nästa stadium.

- Pureskelkaa niin paljon kuin jaksatte, **saatana**. Minä olen jo seuraavalla tasolla.

Fan har översatts med det finska tabuordet *saatana* 'satan' i exempel 24. I översättningen skulle också mildare svordomar som till exempel *hemmetti* ha passat in. *Helvetti* 'helvete' är en annan stark svordom. Menna har översatt *fan* med *men* på några ställen i texten har *fan* dock lämnats översatt såsom i exemplet nedan.

25. Fattar du det, att du ger **fan** i mig!

Tajuaisit jo, jätä mut rauhaan!

Översättningen i exempel 24 skapar en annan stämning hos läsaren på grund av det utelämnade tabuordet. Den ursprungliga versionen låter mycket starkare och mer bestämd än översättningen som verkar mildare och känns mer som en uppmaning än en order på grund av bruket av konditionalis i verbformen *tajuaisit*. I exemplet skulle eventuellt det finska könsordet *vittu* 'fitta' ha passat in eftersom den som säger repliken är en 17-åring.

Djävul är ett frekvent förekommande tabuord också i ungdomsromanen och har typiskt översatts med *hemmetti*. Ibland har *djävul* dock översatts med tabuord från andra kategorier såsom kroppens avfallsprodukter i exemplet nedan.

26. Han hade ett diskhandduk mot såret och lindat runt med packtejp och skrek att "dom **djävlar**na skulle få tillbaka!"

Hän oli tukkinut haavan astiapyyhkeellä ja kääriinyt ympärille pakkausteippiä ja uhitteli että "ne **kusipäät** saavat vielä maksaa!"

Exempel 26 illustrerar hur religiösa tabuord har översatts med beteckningar på kroppens avfallsprodukter. Ett översättningsalternativ till *djävlar* vore *pirulaiset* 'djävlar'. När man beaktar publiken för ungdomsromanen så passar *kusipää* ändå bättre eftersom det troligen används mer av de unga än *pirulainen*. *Kusipää* är också starkare än *pirulainen* och mer lämpligt som skällsord, det vill säga mer lämpligt när man vill förolämpa någon.

Djävul kan också ingå i verbet *djävla*. Exempel 27 från ungdomsromanen illustrerar detta.

27. Han skulle bli en säck, en blöt skithög som aldrig skulle kunna **djävlas** mer. Hän lojuisi maassa kuin säkki, märkä lantti joka ei voisi koskaan enää **uhitella** kellekään.

Verbet *djävlas* har Menna översatt med *uhitella* 'hota' som inte är ett tabuord. Ett översättningsalternativ till *uhitella* är *piruilla* som innehåller tabuordet *piru* 'djävul'.

Det finns också andra ställen där *djävul* har lämnats bort i översättningen helt och hållet. På vissa ställen där *djävul* lämnats bort har andra tabuord i stället har blivit starkare. Nedan ges det exempel på detta.

28. - Din **djävla bögdjävul**.

- **Helvetin** homo.

I exempel 28 har det första ordet med hänvisning till *djävul* lämnats bort medan det andra översatts med *helveti*. Som exempel 17 tidigare visat går det att översätta vissa sammansatta ord med *djävul* ordagrant till finska men i exempel 28 skulle en direkt översättning inte låta bra. Här har översättaren löst problemet genom att förstärka översättningen av *djävul* i *bögdjävul*.

5.2.3 Kroppens avfallsprodukter

Ungdomsromanen innehåller som framkommit fler tabuord i kategorin kroppens avfallsprodukter än romanen för vuxna. I ungdomsromanen kallar huvudpersonen sina klasskamrater för *skitar* vilket gör att ordet *skit* är frekvent i ungdomsromanen. I romanen för vuxna är fördelningen mellan avföring och urin jämnare. Av de 61 beläggen i originalet betecknar 33 avföring och 30 urin. Ungdomsromanen uppvisar 112 beteckningar på avföring och 11 beteckningar på urin.

Det mest frekventa tabuordet som betecknar avföring i *Populärmusik från Vittula* är *skit* med 18 belägg. Andra beteckningar på avföring är bland annat *bajs* (2 belägg) och *kacka* (2 belägg). Det finska ordet för avföring, *paska* 'skit', förekommer 11 gånger i

egennamnet *Paskajänkkä*. Nedan ges exempel på hur *skit* i romanen för vuxna har översatts till finska.

29. Jag bad dem lukta på **skit** och fitta.

Minä haistatin heillä **paskan** ja vielä vitunkin lisäksi.

På finska är det vanligt att be någon att *haistaa paska* 'lukta på skit' eller *haistaa vittu* 'lukta på fitta' medan motsvarande uttryck på svenska är mer sällsynta. I exempel 29 har författaren kanske medvetet översatt fraserna från finska till svenska eftersom huvudpersonerna talar finska eller meänkieli med släktingar och vänner och svenska används i skolan. Översättaren kunde ha använt de finska fraserna och översatt meningen till exempel med *Käskin heitä haistamaan paskan ja vitun*. Det skulle ha låtit naturligt på finska och skulle ha innehållit samma tabuord som den ursprungliga meningen. Beteckningar på könsorgan har jag diskuterat i avsnitt 5.2.1.

På några ställen har *skit* neutraliserats i översättningen. Exempel 30 nedan illustrerar detta.

30. Lägga **hundskit** i plastpåse?

Tai että kerää **koirankakkaa** muovipussiin?

Skit har översatts med *kakka* i exempel 30. *Kakka* 'bajs' är en neutralare term än *skit*. Ett alternativ här vore att översätta *hundskit* ordagrant med *koiranpaska*. Ibland har *skit* också ersatts med ett icke-tabuord, speciellt i konstruktionen *skita i* såsom exempel 31 nedan visar.

31. Artonåriga kusinbröder och till och med fäder får energiska uppvaktningar, men förklarar sig **skita i** småungarnas bråk.

Kahdeksantoistavuotiaita serkkuja ja jopa isiäkin käydään innostamassa mukaan, mutta he selittävät vähät välittävänsä kakaroiden riidoista.

I exempel 31 har *skita i* översatts med *vähät välittää* 'strunta i' som inte innehåller tabuord. Ett översättningsalternativ till *skita i* i denna mening vore *välittää paskan vertaa*. Alternativet innehåller *paska* 'skit' som har en grövre klang än *vähät välittää*.

Niemi använder två olika tabuord för urin i romanen för vuxna, *piss* med 21 belägg och *pink* med 4 belägg. *Piss* har vanligen översatts med *kusi*. Nedan ger jag ett exempel på detta.

32. Ett par av karlarna gav sig gemensamt ut för att **pissa** bakom knuten och återkom misstänkt förfriskande.

Muutama mies lähti yksissä tuumin nurkan taakse **kuselle**, ja he palasivat epäilyttävän virkistyneen oloisina.

Piss motsvarar ungefär finskans *pissa* så det är intressant att Menna har valt använda *kusi* som är ett starkare tabuord än *pissa*. Finskans *pissa* används av barn och kan som jag konstaterat låta lite barnsligt. *Virtsa* 'urin' å sin sida är en neutral term på urin så *kusi* är kanske därför det bästa alternativet. Genom att använda *kusi* har översättaren kanske också kompenserat för oöversatta eller neutralare översättningar av tabuord. *Piss* har emellertid också på vissa ställen översatts till finska med *virtsa* 'urin' som jag ger ett exempel på nedan.

33. Jag drack och drack, men lyckades bara **pissa** mörkgula droppar.

Join juomasta päästyäni, muuten saanut **virtsattua** kuin muutaman tummankeltaisen tipan.

Virtsa är en neutral och allmän term för urin och därmed mildare än *piss*. Finskans verb *pissata* vore ett översättningsalternativ till *pissa* i exempel 33. Det kan vara att översättaren medvetet här har valt att använda mildare uttryck för att tona ner språket efter översättningar av *piss* till *kusi* såsom i exempel 32.

Översättaren har också tillagt belägg i kategorin kroppens avfallsprodukter. Exemplet nedan visar hur *virtsa* används i stället för ett pronomen.

34. Det hade runnit så sakta att hans fingrar var blåfrusna, och han förbannade ålderdomen och dess grymma spratt.

Virtsa oli virrannut niin hitaasti, että hänen sormensa olivat sinertyneet kylmästä, ja hän kirosi vanhuutta ja sen katalia kepposia.

I exempel 34 har Menna lagt till ett neutralt tabuord på urin, *virtsa*. I originaltexten finns det inget ord för urin före textpassagen i exempel 34 så här verkar Menna ha velat göra det klart för läsaren att det är fråga om urin. Finskans pronomen *se* 'det' vore kanske för tvetydigt i sammanhanget.

Ungdomsromanen innehåller 112 belägg på tabuord som betecknar avföring och *skit* utgör 104 av dem. Andra uttryck för avföring som förekommer är *bajs* (6 belägg) och *dynga* (1 belägg). Nedan ger jag exempel på en typisk översättning av *skit*.

35. Min gymnasieklass består av hälften **skitar** och resten idioter.

Lukioluokkani oppilaista puolet on **paskapäitä** ja loput idiootteja.

Varje gång *skit* används för att beteckna huvudpersonens klasskamrater har Menna översatt ordet till *paskapäi* som ordagrant betyder 'skithuvud'. Ett annat översättningsalternativ till *skit* då ordet beskriver personer vore *paskiainen*. Det som är intressant är att Niemi har valt att använda *skit* för att beteckna personer i stället för *skitstövel*. Kanske låter *skit* mer naturligt för tonåringar än *skitstövel*. Då *skit* beskriver andra personer än klasskamraterna har Menna valt att översätta ordet med *paska* som framkommer från exempel 36 nedan.

36. - Äru bög, det ser man ju, du är bög, din lilla **skit**.

- Jätkä on homo, näkeehän sen, olet ihan varmasti homo, senkin säälittävä pikku **paska**.

I exempel 36 betecknar *skit* inte klasskamraterna utan huvudpersonen. Översättaren har kanske valt att inte använda *paskapää* för att göra det ännu klarare att det inte är huvudpersonen som säger repliken. *Paska* är standardöversättningen för *skit*. Här kunde översättaren också ha använt finskans *paskiainen* men kanske på grund av att tabuordet ingår i en replik blir det naturligare att använda *paska*. *Bög* och andra uttryck för sexualitet behandlar jag i avsnitt 5.2.1.

En strategi för att översätta *skit* är på vissa ställen är utelämnande av tabuordet. Då har Menna använt ett icke-tabuord i stället. Exempel 37 nedan illustrerar detta.

37. Jag ville bara slippa hela **skiten**.

Halusin päästä eroon kaikesta.

I exempel 37 har *skit* inte översatts med ett tabuord utan med *kaikki* 'allt'. På andra ställen har Menna tillagt beteckningar på avföring då de beskriver klasskamraterna. I originaltexten finns det pronomen som används för att beteckna klasskamraterna och pronomenet i översättningen ersätts med ett tabuord. Exemplet nedan illustrerar detta.

38. De gav mig irriterade blickar.

Paskapäät loivat minuun närkästyneitä katseita.

Översättaren kunde ha översatt *de* med *he* men har valt att använda *paskapää* i stället. Med detta balanserar hon antalet tabuord i originalet och översättningen och gör det ännu klarare vilka det är som ger irriterade blickar.

I ungdomsromanen finns det totalt 11 belägg på urin och alla består av *piss*. I ungdomsromanen har *piss* översatts med olika strategier. Exempel 39 nedan illustrerar strategin där *piss* har översatts med en starkare term på finska.

39. - Jag måste **pissa**.
 - Pitäisi päästä **kuselle**.

Som i vuxenromanen har *piss* också i ungdomsromanen översatts med *kusi*. I exempel 39 har *piss* översatts med *kusi* som jag redan konstaterat är ett starkare tabuord än *piss*. I *Skjut apelsinen* finns det också beteckningar på toalett som innehåller termer på urin och nedan ger jag ett exempel på detta.

40. De stod mellan mig och **pisrännan**.
 He seisoivat minun ja **pisuaarin** välissä.

I exempel 40 har Niemi använt *pisrännan* för pissoar. Menna har översatt *pisrännan* med *pisuaari* som innehåller ett tabuord, *pisu*. *Pisu* är en term för urin som används med små barn men *pisuaari* är en etablerad term för pissoar så det låter inte barnsligt. *Pisrännan* har på vissa ställen översatts med *kusilaari* som i exemplet nedan.

41. Borta vid **pisrännan** stod Pälle.
 Pälle seiso **kusilaarin** vieressä.

Menna har använt en annan strategi när hon översatt exempel 41. Både i exempel 40 och 41 förekommer *pisrännan* men översättningarna varierar. *Kusilaari* är ett starkare översättningsalternativ än *pisuaari* som är mer neutralt och allmänspråkligt.

Piss har ibland också översatts med en mer neutral term i översättningen av ungdomsromanen. Detta ger jag ett exempel på nedan.

42. Minnet klampade in som en huligan och **pissade** sönder filmduken.

Muistini riehui kuin huligaani ja tuhosi valkokankaan **virtsaamalla** sen päälle.

Virtsa i exempel 42 är ett neutralt begrepp på urin och därmed mindre tabubelagt än *piss*. Ett översättningsalternativ vore att använda verbet *pissata*. Som jag diskuterat tidigare är *pissa* emellertid lite barnsligt och används sannolikt inte av tonåringar som försöker se tuffa och coola ut.

5.2.4 Prostitution

Båda romanerna uppvisar minst belägg i kategorin prostitution. Romanen för vuxna innehåller 3 exempel på prostitution medan ungdomsromanen innehåller 8. De tre beläggen på prostitution i *Populärmusik från Vittula* är *hora*, *horbock* och *bola*. Beläggen i *Skjut apelsinen* är *hora* (7 belägg) och *prostituerad* (1 belägg). Nedan ger jag exempel på prostitution från romanen för vuxna.

43. Under mötena fick han äntligen angripa smutsen och Djävulen, svinga Herrens tveeggade svärd, lag och evangelium, mot världens alla syndare, mot lögnarna, **horbockarna**, nådetjuvarna, svärjarna, drinkarna, hustruplågarna och kommunisterna som trängdes som löss i det tornedalska älvlandets jämmerdal.

Kokouksissa hän pääsi vihdoin hyökkäämään saastan ja Paholaisen kimppuun, heiluttamaan Herran kaksiteräistä miekkaa, lakia ja evankeliumia, ja uhkaamaan sillä maailman kaikkia syntisiä, valehtelijoita, **huorintekijöitä**, tekopyhiä, kiroilijoita, juopottelijoita, vaimonhakkaajia ja kommunisteja, jotka loisten lailla olivat valtaamassa Tornionjoen murheenlaakson.

Exempel 43 visar en av de tre meningar som innehåller tabuord på prostitution. Det som är intressant är att romanen innehåller också beteckningar på otrogna män (*horbocke*) och inte bara prostituerade kvinnor såsom *hora*. I ungdomsromanen finns det bara

beteckningar på prostituerade varav *hora* är den mest frekventa. Nedan visar jag exempel på hur ordet *hora* används i ungdomsromanen.

44. - **Hora!** skrek en av de mindre begåvade skitarna. **Hora, hora, kommunist-hora ...**
 - **Huora!** yksi vähemmän lahjakkaista paskapäistä kiljaisi.
 - **Huora, huora, kommarihuora...**

Exempel 44 visar hälften av beläggen på prostitution i ungdomsromanen. Menna har översatt *hora* ordagrant till *huora*. Alla beteckningarna på prostitution i översättningarna är ordagranna och lika starka som tabuorden i originalet. *Kommunisthora* har översatts med *kommarihuora* där *kommari* är en talspråklig och nedsättande variant av *kommunisti*. Med detta har Menna gjort översättningen ännu mer nedsättande så att den passar in i repliken.

5.3 Sammanfattning

Som det har kommit fram ovan har översättare fyra olika strategier vid översättning av tabuord. Hen kan översätta tabuordet med ett motsvarande tabuord på målspråket, använda ett mildare uttryck, använda ett starkare uttryck eller lämna bort tabuordet. Att använda antingen motsvarande eller mildare uttryck verkar vara de strategier Menna använt mest.

Ungdomsromanen *Skjut apelsinen* uppvisar fler tabuord på kroppens avfallsprodukter och speciellt på avföring. I romanen är *skit* ett frekvent tabuord på grund av att huvudkaraktären kallar sina klasskamrater för *skitar*. Att beteckningar på avföring är frekventa kan bero på att de är tillräckligt milda för unga läsare och sådana tabuord som de själva använder. I ungdomsromanen förekommer därtill synonyma uttryck speciellt för könsorgan, såsom *den lille* och *kompisen* som inte förekommer i vuxenromanen *Populärmusik i Vittula*.

I ungdomsromanen har fler tabuord blivit oöversatta än i romanen för vuxna. Detta kan bero på att översättaren har försökt att tona ner språket genom att använda färre

tabuord. En annan möjlighet är att översättaren på andra ställen har använt starkare tabuord och med hjälp av utelämningar hållit styrkan i översättningen på samma nivå som i originalet

Finska tycks föredra sexuella svordomar men det kan ha varit ett medvetet val av översättaren att inte lägga till sexuella svordomar utan i stället översätta svordomarna i originalet direkt (jfr Kaski 2015). Några religiösa tabuord används i konkret betydelse, dvs. inte som svordomar, och då är det naturligt att översättaren har översatt tabuordet med ett motsvarande ord. Ett exempel på detta finns i meningen *Laestadianismen utan Gud* där *Gud* inte används som svordom. Meningen har översatts med *Lestadiolaisuus ilman Jumalaa* där inte heller *Jumala* används som svordom.

Romanen för vuxna innehåller bara några ord på sexualitet medan belägg på sexualitet är vanligt förekommande i ungdomsromanen. Detta kan bero på att det bland unga är vanligt att reta andra genom att tala om sexualitet. Niemi kan medvetet ha lämnat bort speciellt *bög* från vuxenromanen eftersom vuxna identifierar sig mindre med mobbning som gäller sexualitet. Inom kategorin sexualitet i ungdomsromanen förekommer generellt större variation i översättningen än i originaltexten. Menna har t.ex. översatt *bög* med bland annat *homo* och *hinttari*.

6 Diskussion

Tabuord och speciellt svordomar verkar utelämnas eller tonas ner i översättningar. Min studie visar att båda översättningarna av Mikael Niemis böcker innehåller färre tabuord än de ursprungliga texterna även om skillnaderna i antal tabuord inte är stora.

Det förekommer också vissa skillnader mellan genrerna och språken i fråga om vilka kategorier av tabuord som är mest frekventa. Kroppens avfallsprodukter är den mest frekventa kategorin i ungdomsromanen medan romanen för vuxna innehåller mest religiösa tabuord. Den finska översättningen av ungdomsromanen innehåller betydligt färre religiösa tabuord än originaltexten.

Resultaten stämmer överens med det som Ljung (1984:39) och Hjort (2017) konstaterar om svenska respektive finska svordomar. Svenska svordomar (och tabuord) är oftast religiösa fastän andra kategorier också förekommer. De mest typiska finska svordomarna relaterar till religion, könsorgan och kroppens avfallsprodukter.

Svenska tycks alltså fortfarande föredra religiösa svordomar och tabuord. Böckerna som ingår i materialet är emellertid skrivna 2000 och 2010. Om man gjorde en likadan undersökning med nyare romaner skrivna av yngre författare skulle de engelska lånorden, som i Beers Fägerstens (2018:28) undersökning, kanske vara mer framträdande.

I framtiden vore det därför intressant att ta med tidsaspekten i jämförelsen. Användes andra tabuord på 80-talet än i dag, speciellt i svenskan? Då skulle man kanske se tydligare om svenskan i dag föredrar engelska tabuord och om de religiösa svordomarna håller på att minska.

En annan möjlighet i framtiden vore att studera hur mediet påverkar översättningen av tabuord. Om också ungdomsromanen i mitt material filmatiserades kunde man jämföra tabuord i textform med tabuord i talad form. Samtidigt kunde man jämföra tabuord i talad form med deras skrivna översättningar.

Man kunde vidare forska i om det används olika strategier vid översättning av tabuord och vid översättning av svordomar. Eftersom svordomar hör till emotivt språk kan översättaren välja att anpassa dem mer för att bättre passa in i målkulturen och motsvara svordomsbruket hos läsarna.

Denna studie kunde specificeras genom fokusering på utelämnningar och tillägg av tabuord i översättningar. Då kunde man få en bild av vad som censureras. Med material

från länder med olika kulturer kunde man lättare hitta exempel på censur. Vissa kulturer undviker till exempel benämningar på könsorgan och sexuellt umgänge och det vore intressant att undersöka hur översättaren då anpassar texten och vilka lösningar hen använder i översättningen av tabuord.

Litteratur

- Allan, Keith & Burridge, Kate, 2006: *Forbidden Words – Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: University Press.
- Andersson, Lars-Gunnar, 2004: *Fult språk – Svordomar, dialekter och annat ont*. 16. uppl. Stockholm: Carlsson Bokförlag AB.
- Battistella, Edwin, 2005: *Bad Language – Are Some Words Better than the Others?*. Oxford: Oxford University Press.
- Beers Fägersten, Kristy, 2012: *Who's Swearing Now? – The Social Aspects of Conversational Swearing*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Beers Fägersten, Kristy & Stapleton, Karyn, 2017: *Advances in swearing research : New languages and new contexts*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company
- Beers Fägersten, Kristy, 2017: English-language swearing as humor in Swedish comic strips. I: *Journal of Pragmatics* 121. S. 175-187.
- Beers Fägersten, Kristy, 2018: På svenska svär vi gärna på engelska. I: *Språkbruk* 1. S. 26-28.
- Duncan, Pamela, 2017: *Gay relationships are still criminalised in 72 countries, report finds*. I: *Guardian*, 27/7 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/jul/27/gay-relationships-still-criminalised-countries-report>. (Hämtad 5/6 2018.)
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, 2018: Medlemmar i kyrkan. <https://evl.fi/fakta-om-kyrkan/statistik/medlemmar>. (Hämtad: 3/9 2018.)
- Författarcentrum, 2019: Mikael Niemi. https://ff.forfattarcentrum.se/forfattare/208/Mikael_Niemi. (Hämtad 12/2 2019.)
- Gummerus, 2013: Outi Menna. I: Gummerus 4/2 2013. <https://www.gummerus.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/fSOQSIEGRLiRmPmZvwWjy/g/palkinnot-kirjailija-turkka-hautalalle-ja-suomentaja-outi-mennalle/>. (Hämtad 22/5 2019)
- Hjort, Minna, 2009: Swearwords in Subtitles - A Balancing Act. I: *inTRAlinea*. http://www.intraline.org/specials/article/Swearwords_in_Subtitles.
- Hjort, Minna, 2017: Swearing in Finnish: Folk definitions and perceptions. I: Beers Fägersten, K. & Stapleton, K. (red.): *Advances in Swearing Research. New languages and new contexts*. Amsterdam: John Benjamins. S. 231–257.
- Immonen, Leena, 2011: Kääntäjä nimien ja nimikemääritteiden kimpussa I: Immonen, L., Pakkala-Weckström, M. & Vehmas-Lehto, I. (red.): I: *Kääntämisen tekstilajit* S.107-122
- Ingo, Rune, 1991: *Från källspråk till målspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Kaski, Katariina, 2015: Svär inte för satan! En studie av svordomar och översättningar av dem till svenska i tre finska filmer. Pro gradu-avhandling, Åbo Universitet.
- Kiuru, Leena & Montin, Riitta, 1991: *Om svordomar och deras översättningar*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet, Serie C, nr 7. Uleåborgs universitet.
- Kontula, Anna, 2005: *Prostituutio Suomessa*. Helsingfors: SEXPO-säätiö
- Könönen, Marketta, 2018: Suomentaja Outi Menna: Jokainen kirja on oma maailmansa. I: *Virikkeitä* 3. <https://ibbyfinland.wordpress.com/portfolio/suomentaja-outi-menna-jokainen-kirja-on-oma-maailmansa/>. (Hämtad 25/5 2019.)
- Landers, Clifford, 2001: *Literary Translation: A Practical Guide*. Bristol: Multilingual Matters

- Lappalainen, Irja, 1979: *Suomalainen lasten- ja nuorten-kirjallisuus*. Esbo: Weilin+Göös Oy.
- Levy, Jiri, 2011: *The Art of Translation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lie, Sondre, 2013: Translate this, motherfucker! A contrastive study on the subtitling of taboo words. Magisteravhandling, Oslo universitet.
- Like, 2019: Mikael Niemi. <https://like.fi/kirjailijat/mikael-niemi/>. (Hämtad 12/2 2019.)
- Ljung, Magnus, 1984: Om svordomar i svenskan, engelskan, och arton andra språk. Stockholm: Akademilitteratur.
- Ljung, Magnus, 2011: *Swearing – a Cross-Cultural Linguistic Study*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lubin, Gus, 2012: There Are 42 Million Prostitutes In The World, And Here's Where They Live, I: *Business Insider* 17/1 2012. <https://www.businessinsider.com/there-are-42-million-prostitutes-in-the-world-and-heres-where-they-live-2012-1?r=US&IR=T&IR=T>. (Hämtad 7/5 2019.)
- Meijer, Jakob, 2017: Tittare rasar mot SVT: ”Vulgärt och smaklöst” *Aftonbladet*, 5/2 2017. <https://www.aftonbladet.se/nojesbladet/a/k97Wv/tittare-rasar-mot-svt-vulgart-och-smaklost>. (Hämtad 5/6 2018.)
- Mikkonen, Maisa, 2016: Vad fan händer med svordomar i översättningar? En semantisk-pragmatisk analys av svordomar och kraftuttryck i Håkan Nessers Fallet G och dess finska och engelska översättningar. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet.
- Regeringskansliet, 2016: Den svenska sexköpslagen har varit framgångsrik, Publicerad 11/10 2016. <https://www.regeringen.se/artiklar/2016/10/den-svenska-sexkopslagen-har-varit-framgangsrik/>. (Hämtad 7/10 2018.)
- Strafflag, 19.12.1889/39
- Svenska kyrkan, 2018: Statistik. <https://www.svenskakyrkan.se/statistik>. (Hämtad 3/9/2018.)
- Syrjäla, Sonja, 2017: Översättning av sexuellt laddade ord i Sofi Oksanens roman *Utrensning*. Pro gradu-avhandling, Åbo universitet.
- Tammi, Jari, 2016: *Suuri kirosanakirja*. Helsingfors: Pikku-idis.
- Wester, Helena, 2007: Översättningen av svordomar i två svenska översättningar (1956/2005) av Eugene O’Neills *Lång dags färd mot natt*. Examensarbete, Stockholms universitet.

Bilaga

Example 5: Fuck! Shit! (Vinda Vinklar, by Torben Osted)

1. Fuck! Shit!
2. Fuck! Shit!
3. Fuck! Shit!
4. *Swedish actually isn't so difficult...!*

Lyhennelmä

Pro gradu -tutkielmani käsittelee tabusanojen kääntämistä kaunokirjallisuudessa. Materiaalini koostuu kahdesta Mikael Niemen teoksesta, aikuisille suunnatusta romaanista *Populärmusik från Vittula* (2000) ja nuortenromaanista *Skjut apelsinen* (2010), jotka Outi Menna on kääntänyt suomeksi, *Populäärimusiikkia Vittulajänkältä* ja *Aivot pihalle*. Nuortenromaanini on suunnattu yhdeksänvuotiaille ja sitä vanhemmille nuorille (Lappalainen 1979:15). Tutkielmassani tarkastelen mitä tabusanoja romaaneissa on sekä millaisia eroja genrejen ja kielten välille muodostuu tabusanojen käytössä ja niiden käännöksissä. Keskityn vain yleisimpiin tabusanoihin ja niiden käännöksiin.

Tutkijat määrittelevät kiro sanat hieman eri tavoin, mutta Ljungin (1984:24) mukaan kiro sanat ovat tabusanoja, joita käytetään epäkonkreettisesti merkityksessä ja jotka täten ilmaisevat tunteita ja asenteita. Kaikki tabusanat eivät siis toisin sanoen ole kiro sanat mutta kaikki kiro sanat ovat tabusanoja. Kiro sanojen (ja tabusanojen) vahvuus ja loukkaavuus on yksilökohtaista. Ihmiset kokevat sanojen loukkaavuuden eri tavoin mutta Strohwollin (2010:9) huomauttaa, että sukupolvien välillä on eroja. Iäkkäät ruotsalaiset kokevat uskonnolliset kiro sanat kaikista loukkaavimpina, kun taas nuoret pitävät sukupuolielimiä ja seksuaalisia tabusanoja voimakkaimpina.

Tabusanat voidaan luokitella erilaisiin kategorioihin ja käytän tutkimuksessani Anderssonin (2004:79) luokittelmaa, koska hän laskee prostituution omaksi kategoriakseen. Andersson (2004:79) luokittelee tabusanat seitsemään eri kategoriaan: 1. sukupuolielimet ja seksuaalinen kanssakäyminen, 2. uskonto ja kirkko, 3. kehon eritteet, 4. kuolema, 5. fyysinen ja henkinen jälkeenyjäänisyys, 6. prostituutio sekä 7. huumeet ja rikollisuus. Näistä keskityn neljään kategoriaan: sukupuolielimet ja seksuaalinen kanssakäyminen, uskonto, kehon eritteet ja prostituutio. Kattegoria uskonto pitää tutkielmassani sisällään kristinuskon ja siihen liittyvät henkilöt sekä laulut ja rukoukset. Kattegoria kehon eritteet koostuu tutkielmassani virtsasta ja ulosteesta. Nämä neljä kattegoriaa ovat sekä ruotsalaisessa että suomalaisessa kulttuurissa välttelyimpiä puheenaiheita, joten niiden tabustatus on vahvin.

Tietokirjallisuudessa sisältö on tärkein eikä kielellä leikitellä mutta kaunokirjallisuudessa tärkeää on sekä sisältö että tekstin muotoilu. Tekstin muotoilu korostuu varsinkin runoudessa ja lauluissa, joissa riimit ja sanoilla leikittely on tärkeää (Ingo 1991:47).

Ingo (1991:47) muistuttaa, ettei kääntäjä voi kuitenkaan jättää kaunokirjallisuuden sisältöä huomioimatta vaan sisältö tulisi mahdollisuuksien mukaan välittää käänöksessä. Sanaa sanaan kääntäessä tekstistä tulee usein kömpelö, joten idean kääntäminen luo sujuvampia käänöksiä (Landers 2001:55). Kääntäjän tulee ymmärtää tekstin sisältö ja olla yleissivistynyt, jotta hän pystyy kääntämään tekstin laadukkaasti (Levy et al 2011:3).

Ruotsin kiro sanat juurtavat juurensa perinteisesti kategoriasta uskonto (Ljung 1984:39) mutta nykyään myös sukupuolielimiin ja seksuaaliseen kanssakäymiseen viittaavia kiro sanoja ja varsinkin englannista lainattuja sanoja käytetään paljon (Beers Fägersten 2018). Beers Fägersten (2018) toteaa, että englannin *fuck* 'vittu' ja *shit* 'paska' ovat tänä päivänä yleisiä kiro sanoja ruotsalaisten keskuudessa.

Tammen (2016:10) mukaan yksi suomen kielen viidestä peruskirosanasta pohjautuu sukupuolielimiin ja loput uskontoon. Nämä viisi suomen peruskirosanaa ovat *vittu*, *saatana*, *perkele*, *helvetti* ja *jumalauta*. Hjort (2017) toteaa, että tavallisimmat suomen kiro sanat kuuluvat kategorioihin uskonto, sukupuolielimet ja kehon eritteet. Hjortin (2017) tutkimuksen mukaan *saatana* on suomen voimakkain kiro sana ja *vittu* toiseksi voimakkain. Voimakas kiro sana tässä yhteydessä tarkoittaa, että suurin osa kyselyyn vastanneista piti sanaa kiro sanana.

Yhdyssanat, jotka sisältävät tabusanoja eri kategorioista, kuten *bögdjäväl* lasken kahdeksi eri tabusanaksi. Fraasit, jotka sisältävät tabusanoja yhdestä ja samasta kategoriasta, kuten *Herren Gud Faders*, lasken yhdeksi tabusanaksi. Ruotsin sanaa *förbannad* en laske mukaan materiaaliini.

Materiaalini käsittää yhteensä 591 tabusanaa kahdesta alkuperäisestä romaanista sekä niiden käänökset. Suomenkieliset käänökset sisälsivät molemmat vähemmän tabusanoja kuin alkuperäiset teokset, vaikka erot ovatkin pieniä. *Populärimusiikkia Vittulajänkältä* sisältää kolme tabusanaa vähemmän kuin *Populärmusik från Vittula* ja *Aivot pihalle* 30 tabusanaa vähemmän kuin *Skjut apelsinen*. Eri kategorioiden välille ilmestyi suuriakin eroja: prostituutio on kategorioista pienin ja sisältää yhteenlaskettuna 21 tabusanaa, kun taas kategoria uskonto on suurin ja sisältää 395 tabusanaa.

Suurin kategoria *Populärmusik från Vittulassa* on uskonto, johon kuuluu 122 tabusanaa. Käänöksessä uskonnollisia tabusanoja on 123. Sukupuolielimet ja seksuaalinen kanssakäyminen on toiseksi suurin kategoria 104 tabusanalla kun käänöksessä niitä on 100. Kolmanneksi suurin on kehon eritteet 63 tabusanalla ja pienin prostituutio 3 sanalla.

Käännöksessä kategoriaan keho eritteet kuuluu 61 tabusanaa ja prostituutioon 2 esimerkkiä.

Nuortenromaanin *Skjut apelsinenin* suurin kategoria on kehon eritteet 123 esimerkillä. Käännöksessä kategoriaan kuuluu 125 tabusanaa. Uskonto on nuortenromaanin toiseksi suurin kategoria ja siihen kuuluu 95 tabusanaa, kun taas käännös sisältää 55 esimerkkiä. Kolmanneksi suurin kategoria on sukupuolielimet ja seksuaalinen kanssakäyminen 73 esimerkillä. Käännöksessä kategoria koostuu 81 tabusanasta. Prostituutio on nuortenromaanissakin pienin kategoria 8 esimerkillä, jotka kaikki on käännetty.

Ainoa huomattava ero käännösten välille muodostui täten nuortenromaanissa uskonnollisten tabusanojen välille. Yksi syy suureen eroon alkuperäisen ja käännöksen välillä saattaa olla se, että uskonnollisia tabusanoja nuortenromaanissa käytettiin kirosanoina eli epäkonkreettisesti merkityksessä osoittamaan puhujan tunteita ja asenteita. Tällöin kääntäjän on luontevaa käyttää kiro sanoja, jotka sopivat tilanteeseen ja kuulostavat luonnollisilta sen sijaan, että kääntäisi kiro sanat sanasta sanaan.

Tabusanat voi kääntää suoraan samanlaisella ilmaisulla, käyttää vahvempaa tai neutraalimpaa ilmaisua tai jättää tabusana vallaan kääntämättä. Kaikista näistä löytyi materiaalista esimerkkejä mutta yleisintä oli, että tabusana oli joko käännetty samankaltaisella tai neutraalimmalla sanalla. Aikaisimmista tutkimuksista käy ilmi, että erityisesti kiro sanat muuttuvat kääntäessä neutraalimmiksi (ks. Mikkonen 2016). Esimerkki 1 on esimerkki tapauksesta, jossa tabusana on käännetty neutraalimmalla sanalla sekä samankaltaisella ilmaisulla.

1. Min **kuk** var den dummaste delen på min hela kropp, i det lilla **kukhuvudet** fanns inte ett spår av hjärna, ändå lät jag den peka och bestämma.
Penis oli minun ehdottomasti typerin ruumiinosani, aivoilla ei ollut mitään tekemistä **kaluni** kanssa mutta siitä huolimatta annoin sen päättää ja määrätä suunnan.

Kuk on vahvempi tabusana kuin *penis*, joka on neutraali tabusana. *Kuk* toisin sanoen herättää lukijassa luultavasti vahvempia tunteita kuin käännös. Kääntämällä tabusanoja vahvemmalla ilmaisulla voi kääntäjä kompensoida poisjätettyjä tai alkuperäistä

neutraalimpia tabusanoja. *Kukhuvudet* on Menna esimerkissä 1 kääntänyt *kaluksi*, joka on suurin piirtein yhtä voimakas tabusana kuin alkuperäinenkin. Tässä sekä alkuperäinen teksti että käännös herättävät samankaltaisia tunteita lukijassa.

Nuortenromaanissa käytettiin varsinkin sukupuolielimille korvaavia ilmaisuja, kuten *lillen*, jonka Menna on suomentanut *pikkuveitikaksi*. Vastaavanlaisia korvaavia ilmaisuja ei löytynyt aikuistenromaanista, joten Niemi on saattanut tarkoituksella käyttää mielompaa ja siistimpää kieltä, kun kohdeyleisönä on nuoret.

Huomattava ero genrejen välillä oli seksuaalisuuteen liittyvät sanat. Nuortenromaanissa niitä oli yhteensä 41 kun taas aikuistenromaanissa vain 3. Yleisimmät seksuaalisuuteen viittaavat termit koskivat homoseksuaalisuutta. Nuoret ovat yleensä epävarmoja seksuaalisuudestaan, joten siihen liittyvä kiusaaminen voi olla yleistä. Niemi on saattanut ottaa seksuaalisuudesta pilkkaamisen esille nuortenromaanissa, koska monet nuoret luultavasti voivat samaistua siihen.

Vaikka suomessa sukupuolielimiin ja seksiin viittaavat kiro sanat, varsinkin *vittu*, ovatkin yleisiä, esiintyy niitä käännöksissä varsin vähän, vain kaksi kertaa (vrt Kaski 2015). Tämä on saattanut olla kääntäjän tietoinen valinta välttää tiettyjä sanoja ja kääntää kiro sanat suoraan säilyttäen tabusanan kategorian. Aikuisille suunnatussa romaanissa Menna on kerran kääntänyt ruotsin *fan*-sanana suomen sanalla *vittu*, kuten esimerkistä 2 käy ilmi.

2. - Det tog i ögat! **Fan** blod överallt!
- Se osui silmään! Verta on **vittu** jo kaikkialla!

Menna on luultavasti tietoisesti jättänyt käyttämättä sukupuolielimiin viittaavia kiro sanoja, vaikka monet ruotsin uskonnollisista kiro sanoista voisi korvata *vitulla*. *Vittu* on tosin vahvempi kiro sana kuin esimerkiksi *fan*, joten käännös luultavasti herättäisi lukijoissa vahvempia reaktioita kuin alkuperäinen teksti.

Fan ja *djävul* olivat molemmissa romaaneissa suosituimpia uskonnollisia tabusanoja. Sanaa *djävul* voidaan käyttää sekä kiro sanana että konkreettisessa merkityksessä. Tällöin käännös riippuu kontekstista. Kun *djävulia* käytetään konkreettisessa merkityksessä, käännetään se sanalla *paholainen* mutta tabusanan toimiessa kiro sanana on Menna

kääntänyt sen muun muassa sanoilla *hitto* ja *helkkari*. *Fania* puolestaan käytetään materiaalissa aina kirosanana ja se käännetään tavallisesti *helkkariksi*.

Nuortenromaanissa esiintyi huomattavasti enemmän tabusanoja kehon eritteille kuin mitä aikuistenromaanissa. Ilmaisut ulosteelle olivat yleisempiä kuin virtsalle. Ilmaisuja ulosteelle oli alkuperäisessä teoksessa 112 ja virtsalle 11. Yksi tähän vaikuttava seikka on se, että nuortenromaanissa päähenkilö kutsuu osaa luokkatovereistaan sanalla *skit*, jonka Menna on kääntänyt *paskapää*. Aikuistenromaanissa tabusanat kehon eritteille olivat tasaisemmin jakautuneet kuin nuortenromaanissa. Aikuisille suunnatussa romaanissa on 33 tabusanaa ulosteelle ja 30 virtsalle.

Prostituutio oli sekä aikuistenromaanissa että nuortenromaanissa pienin kategoria. Kaikki tutkijat eivät mainitse prostituutiota erikseen (ks. Allan ja Burrige 2006) vaan saattavat sisällyttää sen sukupuolielimiin ja seksuaaliseen kanssakäymiseen. Prostituutio kuitenkin eroaa seksuaalisesta kanssakäymisestä siten, että osapuolilla on selkeät roolit: toinen on ammatinharjoittaja ja toinen asiakas. Nuortenromaanissa käytettiin erilaisia ilmauksia prostituutioituille, kuten *hora* 'huora' mutta aikuistenromaanissa oli ilmaisuja myös prostituoitujen asiakkaille, kuten *horbock* 'huoripukki'.

Vaikuttaa siis siltä, että Niemi on tietoisesti käyttänyt erilaisia tabusanoja kohderyhmän mukaan. Nuortenromaanissa tabusanat ovat osin neutraalimpia kuin aikuistenromaanissa ja esimerkiksi seksuaalisuus on teema, joka toistuu nuortenromaanissa, kun taas aikuisille suunnatussa romaanissa seksuaalinen kanssakäyminen on yleisempää. Tämä voi johtua juurikin siitä, mihin kohderyhmän on helppo samaistua. Menna on suurilta osin säilyttänyt tabusanan kategorian ja kääntänyt tabusanat suoraan ruotsista suomeen.